

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JENS ABILDTRUP
VESTJYDSK BONDELIV
i 1600'erne

JENS ABILDTRUP

VESTJYDSK BONDELIV
i 1600'erne

KULTURHISTORISKE
SKILDRINGER

EGET FORLAG

1953

INDHOLD

Forord	7
Indledning	9
Jens Nielsen, Delefoged	11
Da Søren Pedersen i Lille Borum blev dræbt	31
En Trolddomssag fra 1618 i Sønder Lem	
Sogn	34
Strid om den gamle Klapbro i Sønder Lem	
Sogn	43
Giftmordet i Langelund 1621	48
Rentepengeskatten 1653	56
Jens Pedersen i Nørre Søby	64
Peder Jensen i Vejlstруп, Ulfborg	80
Øde Gaarde	87
Kildehenvisninger	91
Navneliste	93

RETTELSE

Navneliste, Side 95, 1. Spalte: Mortensen, Christen, Balling By.
Skal være: Bolling By.

FORORD

Først maa jeg takke alle, som forud har bestilt Bogen. Jeg er bange for, at jeg har gjort den Tillid, som derved er vist mig, til Skamme; thi den er tør og tung. Derfor vil der sandsynligvis være Læsere, som kun nipper til Sagerne.

Det er dog mit Haab, at de Læsere, som er nogenlunde vel bevandret i paagældende Slags Litteratur, vil kunne faa nogen Glæde af Bogen.

Men Opgaven har været betydelig vanskeligere, end jeg havde tænkt. Kun faa Forklaringer har det været mig muligt at finde til de gamle, ukendte Ord, hvad jeg maa beklage.

Solbakken, Nørre Nisum, den 22. April 1953.

Jens Abildtrup.

INDLEDNING

Den eneste virkelig betydelige Kilde til Oplysning om Bondens Liv og Færd er Retsprotokollerne, hvoraf desværre mange, særlig af de ældste, forlængst er gaaet tabt. Der er nok mange andre Kilder, som kan give lidt Viden, men sammenligningsvis er det kun Smaating.

Vi skal nævne nogle af disse Kilder, som vi dog ved en Undersøgelse nødig maa gaa forbi, da de kan give værdifulde Oplysninger, selv om det ikke fylder noget videre i Samlemappen.

I Flæng skal vi nævne: Kirkebøgerne, Skifteprotokollerne, Fæsteprotokollerne, Lensregnskaber, Jordebøger, Amtsskatteprotokollerne og Auktionsprotokoller.

Kirkebøgerne fortæller kun om Fødsel, Død og Begravelse og om Mandens Stilling, Bopæl og Opholdsogn. Om Bonden selv personlig fortælles der intet. Skifteprotokollerne kan være meget værdifulde, men en stor Del af dem er gaaet til Grunde, og for Ringkøbing Amts Vedkommende rækker ingen længere tilbage end til Begyndelsen af 1700erne; men selve Skiftet fortæller intet direkte om Bonden selv ud over, at vi faar Besked om hans økonomiske Forhold og om hans nærmeste Slægt samt Oplysninger om Gaardens Størrelse og Indretning og om dens Bohave og Besætning. Dette er jo ogsaa vigtigt. Men Skiftet kan intet fortælle os om Bondens Karakter og personlige Egenskaber, om hans Færd og Oplevelser eller om Ord, han har sagt

ved en eller anden Lejlighed; det kan derimod Retsprotokollerne i rigt Maal.

Disse giver nøjagtigt Referat af, hvad der foregik paa Herredstinget, hvad der blev sagt og vidnet af den enkelte. Langt de fleste af de fremmødte var Bønder, og de »otte Mænd«, som betjente Retten, var ogsaa Bønder, som efter Tur blev indkaldt fra Herredets forskellige Sogne. Her optræder Bønderne lyslevende, som de er. Her hører vi Anklageren angribe den anklagede for de mere eller mindre alvorlige Ting, og vi ser Bønderne — snart faa og snart mange — træde frem og vidne i paagældende Sag. Intet havde vi vidst om de Bønder, der fortælles om i det følgende, hvis Retsprotokollerne ikke havde eksisteret, og enhver vil ved Læsningen af Bogen faa Indtryk af, hvilken Rigdom af Oplysninger der langt tilbage i Tiden kan findes i disse gamle, ofte meget vanskeligt tilgængelige Protokoller om vore Forfædre.

JENS NIELSEN

Delefoged (Fuldmægtig) paa Herningsholm fra ca. 1570—1619

I gamle Dage — 15 og 1600erne — var der en Person, som ikke alene var stærkt knyttet til Lensgodserne, men ogsaa til de store private Herregaarde, nemlig Delefogden.

Saaledes har Herregaarden Herningsholm i Herning Sogn altid haft Delefoged fra dens Grundlæggelse til omkring 1700.

Delefogedstillingen er en meget gammel Institution. Det ser ud til, at Delefogden baade paa Kronens, Gejstlighedens og Adelens Godser har paa Husbondens Vegne ført Tilsyn med Bønderne omtrent i Lighed med en senere Tids Ridefogder, dog vel næppe i samme Omfang.¹

Jens Nielsen hørte til en meget gammel og anset Slægt paa Herningegnen. Hans Vugge stod i Landsbyen Birk,² hvor han maa være født omkring 1545. Hans Fader hed Niels Michelsen³ og boede i en stor Selvejergaard i Byen. Niels Michelsen oplevede Grevens Fejde og stod klart og afgjort paa Kongens Side. Der fortælles om ham, at han under Oprøret havde været hos Kongens Krigsfolk i Randers. Derfor fik han ikke alene Lov til at beholde sit eget Bondegods, men ogsaa sin Hustrus. Hun hed Anne og blev kaldt Anne Nielskone. Disse to Mennesker er Jens Nielsens Forældre, og vi er nu i Tiden omkring 1535.

Før igen ejedes Gaarden af Jens Nielsens Bedstefader, som hed Michel Nielsen. Hans Navn finder vi i Lundenæs Jordebog af 1498.⁴

Man forstaar, at saadan en gammel og velagtet Slægt har lettet Jens Nielsen Adgangen til Delefogedstillingen.

Han var gift tre Gange, hans første Hustru hed Margrethe.⁵ Efter at have boet nogen Tid i Birk overtog han den betroede og ansete Stilling som Delefoged paa Herningsholm, og som Embedsbolig fik han overdraget den store Gaard Hollingholt, hvor han boede fra ca. 1570 til ca. 1619. Her har han vel siddet kvit og frit.⁶

Hans Embedsgerning har særlig været at optræde paa Tinge paa sin Herres Vegne i Tilfælde af Processer og Stridigheder. Det er ogsaa sandsynligt, at han har været forpligtet til at indkræve Bøndernes Skatter, Afgifter og Restancer og aflevere dem paa Herregaarden. Det er jo givet, at Manden ikke har siddet uvirksom paa Hollingholt. Der har været nok at gøre. Maaske har han ogsaa ført et vist Tilsyn med Bøndernes Gaarde.

Jens Niensens første Herskab paa Herningsholm var sandsynligvis selve Herregaardens Grundlægger og Ejer, Josva von Qvalen; thi et af hans Børn, Josva, er opkaldt efter Godsejeren, og hvis saa er, har han været Delefoged for 5 forskellige Herskaber. Det kunde dog vist kun en Vestjyde præstere. Det kan naturligvis kun blive Smaaglimt, vi faar at høre om Delefogden og hans Herskab.

Grundlæggeren af Herningsholm var altsaa den rige og mægtige Josva von Qvalen.⁷ Han var oprindelig Hærfører og gjorde sig bemærket ved sin Deltagelse i »Den nordiske Syvaarskrig«, men ved Grundlæggelsen af sit nye Gods, Herningsholm, viste han, at han havde fredelige Interesser ved Siden af Krigens, og man anerkendte den Dygtighed og Energi, hvorved det lykkedes ham at drive sit Gods frem til Stordrift.

Han var gift med den stolte, rige og ansete Magdalene Munk, som nok har været en betydelig Støtte for sin Mand.

Efter Josva von Qvalens Død giftede Enken sig med den

nye Godsejer, Sigfred von Rindschatt,⁸ der var kommet fra Østrig, hvor han var Ejer af tre Herresæder.

Den nye Mand virkede som et Jordskælv. Nu kom der onde Dage for Folk og Fæ og Gods. Han opførte sig som en Voldsmænd og Tyrann mod enhver, han mødte, mod sit Tyende, mod Bønderne og mod sin egen Hustru. I Dag vilde man kalde en saadan Mand sindssyg, men han fik alligevel i mange Aar Lov til at rase som et vildt Dyr og udøve uanede Grusomheder. Ikke mærkeligt, at Folk, der var rædselsslagne for ham, kaldte ham »den onde Herremænd«. Tyendet og andre, som havde Tilknytning til Herrensholm, flygtede, og Gaarden blev forsømt. Fruen alene blev tilbage, selv om han var ond og grusom ogsaa mod hende. Hun maatte gøre det grove Arbejde, som langt oversteg hendes Kræfter, og som hun heller aldrig havde været vant til. Ofte var hun Genstand for de utroligste Mishandlinger.

Godsejeren var ogsaa en mægtig Ødeland. Herregaarden gik sin Undergang i Møde, og inden længe havde Tyrannen sat det meste af sin Frues Formue til.

Endelig blev der dog sat en Stopper for hans Grusomhed og Velleved, idet han den 25. Januar 1609 blev dømt til livsvarigt Fængsel og blev som Fange sendt til Dragsholm.

Med Sikkerhed ved vi, at Jens Nielsen har staaet i denne Tyrans Tjeneste, derfor er det nok værd at faa noget at vide om denne Herre.

Da det var Fru Magdalene Munk, der tog sig af Godsets Drift, maa det være hende, han særlig har haft med at gøre, i alt Fald hører vi intet om Forholdet mellem den grusomme Herremænd og Delefogden; eller kan det tænkes, at han har haft særlige Evner til at omgaas sit høje Herskab? Den Mulighed maa vi da ogsaa regne med.

Vi skal her lige citere enkelte Smaatræk, som skal være paalidelige, og som viser, med hvilket Djævelskab han

kunde behandle sine Undersaatter. Har Jens Nielsen ikke selv overværet dem, har han med Gru hørt om dem bag-efter.

En Bonde ved Navn Kristen Vind kom engang til at fortørne Hr. Sigfred, der da øjeblikkelig iværksatte en korpelig Afstraffelse. Han slog og tærskede ham haardeligen, stødte og traadte ham under sine Fødder, saa Bonden blev dødssyg. Kristen Vind bad da, at Præsten maatte komme til ham og berette ham, før han døde. Men Hr. Sigfred svarede, at det var ikke værd at ulejlige Præsten for saadan en Hunds Skyld. Derefter puffede han ham ud i Stegerset og derfra ned i Ladegaarden og videre ind i Kostalden, hvor Manden saa døde Trediedagen efter, uden at Præsten havde været hos ham, og der gik Rygter og Tidender om, at Hr. Sigfred havde slaaet ham ihjel. Men ikke nok hermed. Hr. Sigfred tog nu Kristen Vinds Kone fra Hjemmet og lod hende vogte Øksne i Trælund. Hendes Børn var da uden Tilsyn, hvad der havde til Følge, at en Tørvestak en Dag faldt om og slog et af dem ihjel.⁹

Her er et andet Træk: En Mortensaften, da Hr. Sigfred havde samlet nogle fremmede sammen til et Drikkegilde, hændte det, at han blev drukken. Paa samme Tid havde han i sin Tjeneste en Smed ved Navn Christoffer Slottzer, og i sin Oprømthed kom han nu paa Tanker om, at denne Smed skulde hentes, for at han kunde synge for Selskabet. Som tænkt, saa gjort; Smeden blev hentet, og Hr. Sigfred bød ham synge. Men han vægrede sig: »Og ikke han vilde kvæde«. Hr. Sigfred bad ham da synge for Fruens Skyld. Men det hjalp heller ikke: »Og ikke han vilde kvæde«. Saa eksploderede Herremanden; han befalede alle Gaardens Piger, at de skulde samles om Smeden og slaa og stikke ham med deres Rokke. En af dem, Maren Michelsdatter, nægtede at efterkomme Befalingen, hvorfor Hr. Sigfred tog Rokken fra hende og slog hende med den, saa

hendes ene Finger blev sønderslagen og faldt ind i hendes Haand. De andre Piger fik nu Befaling til at bære Christoffer Slottzer ud i en Dam og lade ham ligge der.

Christoffer blev nu saa afsindig af Skam og Harme, at han forsøgte at drukne sig ved at rulle sig ud paa dybere Vand. Heri blev han dog forhindret af en af sine Medtjenere, som af den Aarsag paadrog sig Hr. Sigfreds Unaade og selv blev anbragt i Dammen.¹⁰

Endnu skal vi nævne et Træk, som viser hans grænseløse Ondskab og Grusomhed:

Kristen Lassen i Linde havde en 14-aarig Søn, Knud, der i Aaret 1592 tjente Friherren og vogtede hans Kreaturer. Paa samme Tid tjente to 9-aarige Piger paa Gaarden. En Dag saa Herremanden disse tre Børn lege i en Sandgrav, og ganske uden Grund blev han saa vred paa Drengen, at han lod ham kalde ind i Stalden, hvor han tvang to andre Drengene til at hudstryge ham. Da de to Drengene ikke forrettede deres forfærdelige Hverv til Friherrens Tilfredshed, tog han selv fat, og til sidst var stakkels Knuds Krop et blodigt Kød baade forpaa og bagpaa.

Imidlertid kom Knud dog løs og løb hjem til sin Fader. Denne kom nu op paa Gaarden, hvor Hr. Sigfred forlangte ham til at udlevere sig Drengen igen. Vilde Faderen ikke det, skulde han selv komme i Stokken. Her lægger Fru Magdalene sig imellem. Hun bød sin Husbonde, at han skulde lade Manden fare. Dette gik Hr. Sigfred ogsaa ind paa, dog kun for saa vidt Kristen Lassen vilde bøde en Madstud og 3 Daler. Manden føjede sig heri og leverede Friherren sit Signet, for at han kunde forsegle en Forskrivning paa de 3 Daler, som han ikke havde paa sig.

Friherren skuffer ingenlunde vore Forventninger. Han skriver et Gælds brev paa 10 Daler og forsegler det med Kristen Lassens Signet.

Sagen faar et Efterspil! Kristen Lassens Hustru, Maren,

der ikke uden Aarsag fandt, at hendes Mand og Søn havde været Genstand for en ubillig Behandling, begav sig — »hun redte fremmelig til Barsel« — en Dag op til Fruen paa Herregaarden for at beklage sig. Men da hun kom op paa Gaarden, lod Friherren hende sætte i Stokken, og saa maatte Kristen Lassen give ham 24 Daler og tilmed 3 Daler i Fogedpenge for at faa hende løs igen.¹¹

Med disse enkelte Eksempler har vi faaet tilstrækkeligt Indblik i »den onde Herremand«s tyranniske Fremfærd mod sine Omgivelser. »Hans Haand var mod alle og alles mod ham«.

Efter Sigfred von Rindschatts Fjernelse fra Slottet fortsatte hans Hustru med Dygtighed at drive den stærkt forfaldne Gaard.

Der er bevaret et Dokument, som viser, at Jens Nielsen har haft med Fru Munk at gøre. Vi ser, at hun har haft Penge til Gode hos Delefogden; dette kunde godt tyde paa, at han har staaet for Indbetalingen af Bøndernes Skatter og Afgifter m. m. til Slottet. Det kunde jo let give Anledning til nogen Restance fra Delefogdens Side. Heldigvis lykkedes det ham at faa sin Gæld til Slotsfruen afviklet et Par Maaneder, før hun døde.¹²

Efter Fru Munks Død overgik Herningsholm til en Sviigersøn, en fattig Adelsmand ved Navn Jørgen Lykke, og ogsaa under denne Herre fortsatte Jens Nielsen som Delefoged.

Den nye Ejer fik travlt med at undersøge Godsets Arkiv. Han var nok klar over, at det næppe kunde være store Rigdomme, han havde giftet sig til. Men blandt de store Papirmasser af Adkomstbreve, Obligationer m. m. fandt han da ogsaa en Liste med Delefogdens Navn. Det var en Gældspost. Det viste sig at være den Pengesum, som han kort før Fruens Død havde betalt hende, og heldigvis havde han da ogsaa hendes Kvittering i god Behold.

Men dermed var den Sag ikke i Orden; thi da Godsejeren gjorde Krav paa Pengene, viste Delefogden ham naturligvis Fru Munks Kvittering, men han troede, den var falsk.

Godsejeren lod ham derfor stævne paa Hammerum Herredsting. Men da Delefogden mødte paa Tinge og fremviste salig Fru Munks udgivne Kvittering paa, at han havde betalt alt, hvad han havde været hende skyldig til den 19. Juni 1613, blev han naturligvis frikendt. Dommen lød:

»Efter samme Kvitterings Indhold vidste Herredsfogden ikke andet derpaa for Retten at kunne kende, end forskrevne Jens Nielsen jo burde være fri for Jørgen Lykkes Tiltale og efter Kvitteringens Indhold være fri for hans Krav.«¹³

Men endnu inden Aaret var omme, var den nye Godsejer forsvundet. Han kunde ikke magte den store Gaard. Der kom en ny Ejer, Jacob Sested, men han løb ogsaa snart fra det hele.

Delefogden naaede da lige at blive indviklet i en Proces, som Herremanden fik sat i Gang. I den korte Tid, velbyrdige Hr. Jacob Sested var Godsejer, kom han i Spektakel med en Bonde ved Navn Jacob Christensen i Kjærgaard. Den nye Herremand hævdede, at Bondemanden var ham 10 Daler skyldig samt en Klædessæk, der var blevet ham betroet under en Rejse. Men Bonden paastod paa det kraftigste, at han ikke var Godsejeren noget skyldig. Da bød Godsejeren Delefogden, at han paa hans Vegne skulde stævne Bonden for Herredstinget for at faa ham til at betale omtalte Pengesum samt den før nævnte Klædessæk.

Da Bonden paa Herredstinget aflagde sin dyre Ed paa, at han hverken skyldte Herremanden Penge eller var i Besiddelse af nogen Klædessæk, som tilhørte ham, og som

han skulde have kørt fra Balle til Kolding, blev han frikendt.

Under Retssagen kom det frem, at den nævnte Klædesæk indeholdt følgende gode Sager, som vel hørte til Herremandens Beklædning: Et Par Støvler, to Par Sko, et Par Tøfler, et Par brune Silkestrømper, et Par røde Silkehosebaand og tre Kraver.¹⁴

Med denne Retssag var ogsaa Delefogden paa Hollingholt færdig med sin nye Herre, der — som sagt — forsvandt lige saa hurtigt, som han var kommen.

Omkring 1617 kom der en Opgangstid for den forsømte og medtagne Gaard. Den fik atter en ny Ejer, som hurtigt fik den bragt paa Fode og fik alt sat i Stil og Skik som i den første gode Tid. Denne Mand var ingen ringere en den ansete Statsmand Grev Gert Rantzau, som var i Besiddelse af betydelige Jordegodser omkring i Landet, og i den Tid, han var Ejer af Herningsholm, var han Statholder i Fyrstendømmerne.¹⁵

Ogsaa under denne hovedrige og mægtige Herre var Jens Nielsen paa Hollingholt Delefoged eller Fuldmægtig, og som saadan førte han flere Retssager for ham. Det er altsaa den fjerde eller vel snarest den femte Herremand paa Herningsholm, som Jens Nielsen har været i Tjeneste hos. Han maa uden Tvivl have været en dygtig og omgængelig Mand.

Selv om Gert Rantzau næppe har taget fast Ophold paa Slottet, maa vi dog formode, at de to Mænd, den mægtige Statholder og hans Foged paa Hollingholt, flere Gange har talt med hinanden og drøftet mange vigtige Ting.

1617 fik Jens Nielsen Ordre til, at han paa Statholderens Vegne skulde føre en Retssag angaaende et brutalt Overfald paa en Bonde. Sagen angik følgende:

En Dag, da Bonden i Lillelund i Herning Sogn, Peder Christensen, stod inden for sin Gaards Lukke og »oplukte en Diges Gaard paa samme hans Gaards Lukke«, kom An-

ders Jepsen i Fastrup og overfaldt ham med mange onde Ord samtidig med, at han jog et Riveskaft ind i hans Bryst, saa han faldt omkuld og vist senere døde af sine Saar.

Det raa Overfald blev heldigvis iagttaget af Maren Michelsdatter og Niels Jeppesen, begge i Lillelund, hvor de, da Sagen kom for Retten, vidnede om, hvad de havde set. Naturligvis blev Voldsmanden Anders Jepsen dømt skyldig, men da Sagen gik til Landstinget, og vi ikke her har fundet nogen endelig Afgørelse, ved vi desværre ikke, hvorledes den videre er forløben.¹⁶

Igennem mange Aar havde Herremændene paa Tanderup i Snejbjerg og paa Herningsholm ligget i Strid med hinanden om Lund Vandmølle i Snejbjerg Sogn. Møllen hørte til Tanderup; men omkring 1590 havde Thomas Maltesen, der da ejede denne Gaard, ladet et Stykke af Herningsholms Aa ved Lund Mølle lede ind i et nyt Leje, som var blevet kastet, hvorved dens Løb blev forandret; tillige blev der opført en Jorddæmning, saa Vandet kunde stemmes op for den Del af Aaen, som kom fra Tjørring, Gullestrup, Holing med flere Steder, hvilket havde meget uheldige Følger for Bønderne, som boede i disse Byer, idet Opstemningen satte Aaens Vand ind over deres Enge, hvorved disse led stor Skade.

Da de fleste af Bønderne hørte til Herningsholm, og Rindchatt selv led betydeligt Tab ved Aaløbets Forandring, blev han meget opbragt over Thomas Maltesens ulovlige Færd og sendte en Klageskrivelse til Herredstinget over det skete. Da Jens Nielsen paa dette Tidspunkt endnu maa have været Delefoged paa Herningsholm, har det været hans Pligt at tage sig af Sagen paa sit høje Herskabs Vegne. Det maa saaledes være ham, der har bragt Klageskrivelsen til Herredstinget, hvor han har faaet den læst, forkyndt og paaskrevet, naturligvis med en senere Proces for Øje.

Skrivelsen gik bl. a. ud paa, at Hr. Rindchatt havde givet Last og Klage paa, at »Aaen ved Lund Mølle var aflagt af sit rette Løb med en Jorddæmning og et Kast, saa den ikke kunde have sit Løb, som den havde tilforn med et gammelt Aasted«, hvilken Forandring han hævdede var ganske ulovlig, da han havde lige saa stor Ret til paagældende Aastykke som Thomas Maltesen paa Tanderup. Ligesaa beklagede han, at Fiskeriet i Aaen var blevet forringet betydeligt, og endelig hævdede han, at »efter Loven maatte ingen lede Vand af sit rette Løb«.

Paa samme Tid fik de mange skadelidte Bønder ved Delefogdens Hjælp udstedt et Tingsvidne, hvori de stærkt beklagede Aaens Opstemning, da de derved, som nævnt, led økonomisk Skade, hvis Omfang de paaviste ved et medfølgende Synsvidne.

Thomas Maltesen var nok klar over, at hans egenraadige og ulovlige Foretagende ved Lund Mølle vilde give Anledning til Strid og Spektakel, men saa fik han tage det med. Da han skønnede, at hans Modstandere forberedte sig til Proces, kom han dem straks i Forkøbet ved at indstævne dem til at møde paa Herredstinget Snapslørdag 1593, hvor Dommen mærkeligt nok faldt til Fordel for ham. Ikke længe efter lod han sin Dom to Gange stadfæste paa ny.

Det ser ikke ud til, at Hr. Rindchatt har foretaget noget Modtræk mod disse — som man synes — meget uretfærdige Domme. Kan det forklares ved, at han var en saa urolig og ustadig Natur, at han er blevet optaget af andet og maaske derved enten har glemt denne Sag over andre, som for ham var vigtigere, eller han har maaske villet udsætte Sagen, og derved er det blevet. Han skal have ført en Mængde betydningsfulde Processer, men have tabt de fleste. Naturligvis har det skadet ham, at han var en fremmed, som vel næppe kendte det danske Sprog, ligesom han heller ikke har haft Kendskab til Lands Lov og Ret.

Da Gert Rantzau havde overtaget Herningsholm, maatte Delefogden, som jo stadig er Jens Nielsen paa Hollingholt, naturligvis sætte den nye, fornemme Godsejer ind i mange Ting, som angik Godset; saaledes har han ogsaa givet en udførlig Beskrivelse af den lange Strid mellem Thomas Maltesen paa Tanderup og Hr. Sigfred Rindchatt, vedrørende Lund Mølle. Da Delefogden havde haft med denne Sag at gøre fra først til sidst, var han maaske ogsaa den eneste, der kunde give fyldestgørende Besked derom.

Paa Tanderup var der kommen en ny Mand ved Navn Christen Thomsen, en Søn af den forrige Ejer.

Straks, da Gert Rantzau havde undersøgt Forholdene ved Lund Mølle, var han klar over, at her maatte en ny Proces til.

Men Christen Thomsen var først paa Færde og indstævnedede den nye Godsejer paa Herningsholm og de skadelidte Bønder til at møde for Retten Lørdag den 16. Juni 1618 angaaende den gamle Møllestrid. Men da Hr. Gert Rantzau paa dette Tidspunkt var paa Rejse i Udlandet og ikke kunde naa hjem til den angivne Tid, blev Sagen udsat til den 5. December samme Aar.

Blandt de indstævnede Bønder var der 7 fra Tjørring, 6 fra Gullestrup og 6 fra Holling. Desuden var der Peder Christensen i Lillelund, Jens Graversen og Morten Graversen, begge fra Sønderager, Niels Madsen i Brændgaard og Niels Justesen i Birk. Det blev 24 Bønder ialt. Disse Mænd havde den 11. Oktober vidnet paa Herredstinget, »at de havde lidt stor Skade og Afbræk paa deres Enge ved Opstemningen af Aavandet ved Lund Mølle, og det var derfor, de var blevet indkaldt«.

Særlig galt var det med de Tjørringmænd, da de ikke alene havde været med til at føre Klagemaal sammen med de øvrige, men de havde yderligere klaget paa Tinge over, »at de ikke kunde taale at udgive den Skyld, de nu giver,

hvis Vandet ved Lund Mølle ikke faar sit Løb med det gamle Aasted igen«.

Desuden blev ogsaa Jens Nielsen paa Hollingholt indstævnet, fordi det var ham, der havde sørget for Bøndernes »Klager og Vinder« og for, at de blev læst og paaskrevet i Retten.

Til sidst indstævnedes Hovedpersonen, Gert Rantzau til Herningsholm, der som før nævnt tillige var Statholder i Fyrstendømmet Holsten, hvor han for Tiden opholdt sig og var meget optaget, hvorfor han ikke selv kunde tage sig af den store og betydningsfulde Sag, hvis Udfald betød saa meget for de mange indstævnede Bønder.

Paa dette Tidspunkt var Jens Nielsen for gammel og svag til at lede denne Proces for sin Husbonde. Men han har i alt Fald været meget virksom i at forberede den for ham, saaledes som vi har set det ovenfor.

Det blev Peder Christensen fra Hindsel, en meget kendt og dygtig Prokurator, som kom til at føre Sagen paa Hr. Gert Rantzaus Vegne. Han foretog straks Modstævning og forberedte sig til at sejre over sin Modstander; men da Gert Rantzau ogsaa denne Gang blev forhindret i at møde i Landstinget, da Dommen skulde falde, blev Sagen ved kongelig Tilladelse atter udsat, denne Gang til Marts eller April 1620. Da Slutningen af Retssagen og Dommens Udfald ikke er fundet, faar vi desværre intet at vide om, hvem der vandt i denne langvarige Kamp.¹⁷

I følgende Dokument nævnes Jacob Lykke 1618 som Ejer af Tanderup, men da det fra anden Side vides, at Ejeren ved den Tid hed Christen Thomsen, synes det ikke at stemme. Dog er der jo den Mulighed, at Jacob Lykke en ganske kort Tid har ejet Gaarden, selv om det ikke ser sandsynligt ud.

Gert Rantzau paa Herningsholm og Jacob Lykke til Tanderup i Snebjerg havde hver et Stykke Jord i Grøde

Mark. De maa have været uenige om Skellet der; thi de to Jordestykker gav Anledning til Proces mellem dem. Dele-fogden skulde i den Anledning paa sin Herres Vegne føre hans Sag. Da Processen endnu var paa sit Begyndelses-stade, sender han en Forbudsseddel til Herredsfogden i Ginding Herred, som i moderniseret Form omtrent lød saaledes:

»Eftersom det er bleven mig meddelt, at ærlige og velbyrdige Mand Jacob Lykke til Tanderup eller hans Fuldmægtig vil lade tage Vidner til Ginding Herredsting paa førstkommende Torsdag paa nogen Ejendom i Grøde Mark, som min Husbonde, ærlige og velbyrdige Mand Hr. Giert Rantzau, haver Lod og Del i. Saa forbyder jeg Herredsfogden eller hvem der sidder i Dommers Sted at udstede nogen Vidner paa noget af den Ejendom, som findes i Grøde Mark, førend forskrevne Hr. Giert Rantzau faar derfor lovlig Varsel og er begærendes af Herredsfogeden eller hvem som sidder i Dommers Sted, at denne Seddel maatte blive læst og paaskrevet, og herved gives Christen Knudsen i Toftlund Fuldmagt til at lade denne Seddel læse og paaskrive.

Datum Holingholt den 18 Augusti Aar 1618.

Jens Nielsen.
Egen Hand.«¹⁸

I Aarene 1617—1619 opstod der en bitter Strid i Gjellerup Kirke vedrørende den næstøverste Kvindeskammel, idet Johanne Therkildsdatter, Niels Ibsens Hustru fra Birk, søgte med Magt at trænge sig ind i denne, hvad adskillige dog mente, hun ikke havde Ret til. Denne, som man syntes, ret ubetydelige Strid blev blæst stort op, saa den satte to Herremænd, en Provst og en Præst samt mange Søgnebeboere tilligemed Herredstinget og Landstinget i Bevæ-

gelse, og endda faar vi ikke Besked om, hvorvidt det stridbare og voldsomme Kvindemenneske, altsaa Johanne Therkildsdatter fra Birk, opnaaede, hvad hun vilde.

Baade Mænd og Kvinder havde i gamle Dage deres bestemte Pladser i Kirken. Det var Størrelsen paa deres Gaards Hartkorn, som bestemte, hvor de skulde sidde. Paa den øverste Skammel sad de med det største Hartkorn. Det var Bjødstrupskamlerne. Den omstridte Skammel var den næstøverste, og Kvinderne her hørte altsaa ogsaa til de fornemste i Sognet næst efter Kvinderne fra Bjødstrup.

Det var derfor meget eftertragtet af Kvinderne at sidde paa de øverste Pladser i Kirken. Saadan havde det altid været, og derfor opstod der ret ofte Stridigheder om Kirkestolene, men oftest forløb det under blidere Former. Da nærværende Strid fra Gjellerup Kirke udviklede sig til en omfattende Proces, skal vi her omtale den i korte Træk.

For at komme til Bunds i Sagen søgte man ved Vidners Hjælp at faa oplyst, hvem der havde siddet eller staaet i omtalte Kvindeskammel, før Johanne Therkildsdatter forsøgte at trænge sig derind. Af de mange, som var blevet indstævnet for at vidne derom, var Jens Nielsen fra Hollingholt, dog ikke i Egenskab af Delefoged. Paa Herredstinget havde han vidnet for otte Mænd, at »han mindedes 48 Aar tilbage, og da var det ham fuldt vitterligt, at hans Moder, Anne Nielskone i Birk, i den Tid stod yderst næst Knappen neden for Peder Bondes Kvindeskammel i Gjellerup Kirke, og hans Hustru, som da boede i Birk, næst ved hende i forskrevne Skammel, og siden salig Anne Nielskone ved Døden er afgaaet, da havde salig Sidsel Nielsdatter, som boede i Birk, staaet næst Knappen i forskrevne Skammel, medens hun levede [vel Jens Nielsens Søster], og Edel Laskone i Fastrup havde staaet i den tredie Stand i den samme Skammel paa de forskrevne Tider«. Knud Bertelsen i Birk kunde mindes 29 Aar, og »var det ham fuldt vit-

terligt, at forskrevne Sidsel Nielsdatter i Birk stod næst Knappen i forskrevne Stol, medens hun levede, og salig Alhrit[?], som boede i Gaard med hende, stod i den anden Stand i forskrevne Stoel, medens hun levede«. Michel Jensen havde vidnet, at »han kunde mindes i 40 Aar, da var det ham fuldt vitterligt, at i forskrevne Aaringer, da stod fornævnte Anne Nielskone i Birk næst Knappen i forskrevne Skammel, medens hun levede, og salig Maren Laskone stod næst hende i samme Skammel, medens hun boede i Birk, og da stod Edel Laskone i Fastrup i den tredie Stand i nævnte Skammel«.

Der var mange flere, der vidnede angaaende, hvem der gennem Tiderne havde brugt den omstridte Stol eller Skammel, men det synes ikke klart at fremgaa af Vidnesbyrdene, hvorvidt Johanne Therkildsdatter havde Ret til at benytte den; og heller ikke synes dette at fremgaa af, hvad der senere blev oplyst om Sagen.¹⁹

Jens Nielsen, der som Delefoged var en af Egnens mest kendte Personligheder, havde naturligvis en stor Omgangskreds og havde Forbindelse med mange Mennesker; men en af de Mænd, han havde mest med at gøre, var Delefogden til Lundenæs, senere Herredsfoged Jacob Barfod i Bjødstrup. Der var et vist Slægtskabsforhold mellem de to Mænd, idet Jens Nielsen paa sine gamle Dage ægtede Barfods Moder, Maren Nielsdatter, som var Enke efter Morten Jacobsen Barfod i Hagelskjær.²⁰

Af forskellige Processer, som de to Mænd har ført med hinanden, fremgaaer det ret tydeligt, at de ikke har været særlig gode Venner, og at Barfod søgte at komme den gamle Delefoged til Livs og faa ham skubbet til Side.

Omkring 1619 tog Jens Nielsen sin Afsked som Delefoged og flyttede til Gaarden Nørum i Gjellerup, som han var Ejer af. Paa dette Tidspunkt er Barfod endnu Delefoged til Lundenæs Slot, og som saadan skulde han ved

Hjælp af en Lægdsmand fra hvert Sogn sørge for, at »kgl. Majestæts Skatter« blev indbetalt i rette Tid til Slottet.

Nu mente Barfod at have opdaget, at Jens Nielsen 1618, altsaa endnu inden han var flyttet fra Hollingholt, stod i Restance for forannævnte Skat til Lundenæs til et Beløb af 2½ Rigsdaler 27 Skilling, og nu var der gaaet 4 Aar, og det var stadig ubetalt. Da lod Barfod den gamle, veltjente Delefoged indstævne for Herredstinget, hvor denne kraftigt protesterede mod de grove Beskyldninger, der var rettet mod ham; men desuagtet blev han dømt til at betale, hvad han selvfølgelig modsatte sig. Han lod straks Sagen gaa til Landstinget, hvor han blev frifundet. Dommens Ord lød saaledes:

»Saa og efterdi Jacob Mortensen ikke fremlægger nogen rigtig Restants eller anden Kundskab, hvormed kunde bevisliggøres, at forskrevne Jens Nielsen med samme Skat rester og tilbagestaar, og han dog derfor er bleven dømt, da finder vi efter saadan Lejlighed ham af Dommen kvit at være.«²¹

Denne Gang lykkedes det altsaa ikke Barfod — hvis det havde været hans Hensigt — at ramme Delefogden. Denne var nu klar over, hvad han kunde vente fra den Kant.

Til Bjødstrupgaardene hørte et stort Engareal, der fra Arilds Tid var blevet brugt som Fællesenge af Lodsejerne. Blandt disse var Jens Nielsen og hans Børn, hvoraf flere var født der i Byen, og Jacob Mortensen Barfod og hans store Søkendeflok og maaske flere.

Jacob Mortensen Barfod var misfornøjet med den nuværende Ordning. Han ønskede at faa Engene skiftet ud mellem de mange Lodsejere, hvad han mente vilde være til stor økonomisk Fordel for de enkelte, som saa hver kunde bruge sit Engstykke, som det passede ham bedst. Hidtil havde Engene været brugt til Græsning, men overtog hver Lodsejer sit Engstykke, kunde han fortsætte med Græsning

eller gaa over til Mosebrug eller, hvad Barfod mente var til størst Fordel, gaa over til Opdyrkning af Engene, saa der kunde avles Korn derpaa.

Barfod samlede naturligvis Lodsejerne for nærmere at drøfte Sagen; men der var ingen Interesse for Udskiftning, man ønskede at blive ved den gamle Ordning. Det blev et stort Nederlag for Barfod, der havde været sikker paa at faa sin Vilje igennem; maaske havde han regnet for lidt med den gamle forhenværende Delefoged, som selvfølgelig i denne Sag var hans største Modstander. For den magtsyge og ærekære unge Mand, som Aaret efter blev udnævnt til Herredsfoged over Hammerum Herred, var det en stor Ydmygelse.

Men Barfod vilde nu have Sagen ført igennem. Maaske kunde hans gode Ven, den gamle, udlevede Herredsfoged i Brogaard i Tjørring Sogn, Christen Andersen, komme ham til Hjælp. Han lod da Sagen komme for Retten. Jo, rigtigt! Hans gode Hjælper dømte samtlige Lodsejere til at lade deres Enge udskifte, hvad de naturligvis ikke gjorde, men lod Retssagen gaa videre til Landstinget, som underkendte Herredsfogdens Dom.

Som vi allerede har hørt, giftede Jens Nielsen sig paa sine gamle Dage med Enken Maren Nielsdatter, som i mange Aar havde været gift med Morten Jacobsen Barfod i Vaadeskov i Ikast og senere i Hagelskjær. Det var hans tredie Hustru. Anden Gang havde han været gift med en Datter af Jens Christensen Langelund i Bjødstrup.

Jens Nielsens tredie Ægteskab blev ikke lykkeligt. Hans Hustru, altsaa Jacob Barfods Moder, Maren Nielsdatter, var ham utro. Som før nævnt bosatte de sig straks efter Brylluppet i Nørum. Men Forholdet mellem dem brød snart sammen, og Maren Nielsdatter flyttede i en kortere Periode til Hammerum. Nogle Dage forinden havde hun ved Hjælp af tre af sine Stedsønner, Las, Frands og Josva,

faaet en Del af sit Indbo bragt over til Peder Clemensens Hustru, Birgithe Nielsdatter i Hesselbjerg, som havde lovet at opbevare de forskellige Ting for hende. Det drejede sig om følgende Sager: 1 Sølvstob, nogle Sølvskeer og Tinsager og en »forgyldt Linde« og enkelte andre Ting; men Sølvstoben blev hende dog pantsat. Senere opstod der en alvorlig Strid om, hvilke Ting Birgithe Nielsdatter i det hele taget havde faaet i Forvaring; thi da Maren Nielsdatter ønskede at faa sit Indbo tilbage, hævdede Birgithe, at alt, hvad hun havde faaet overdraget, var blevet hende pantsat, ligesom hun paastod, at der ikke var blevet hende overdraget nær saa mange Ting, som Maren Nielsdatter og hendes Medhjælpere siden havde opgivet.

Maren Nielsdatter fortrød straks, at hun havde afleveret saa meget af sit Indbo, og da hun inden længe vendte tilbage til Manden, havde hun Brug for sine Ting. Derfor sendte hun en af sine Sønner, Niels Mortensen i Hagelskjær, til Hesselbjerg for at kræve Sagerne tilbage. Hertil svarede Birgithe Nielsdatter køligt og afmaalt: »Hvis din Moder, Maren Nielsdatter, selv vil komme til mig derom, skal hun gerne bekomme, hvad jeg har af hendes«.

Til Brug i en Retssag, som det trak op til, bad Jens Nielsen Michel Jensen i Hammerum, Niels Svenningsen og Jens Mortensen i Nørum, om de ikke vilde forhøre hos hans Hustru, hvilke Ting hun havde overdraget til Peder Clemensens Hustru i Hesselbjerg. Da meddelte hun dem, at hun havde overgivet til Birgithe Nielsdatter: »Tinfade, Tintallerkener, Lysestager, et Bækken og et Par smaa Lagener, hvilke sidste hun bekender, hun havde faaet igen. Dog beklagede hun, at der var taget noget af samme Lagen paa den ene Ende, siden de var hende afkrævet, men hun navngav ikke, hvor meget af hver Slags Boskab der var hos Birgithe Nielsdatter«. Det var de Oplysninger, de tre Mænd fik af Maren Nielsdatter.

Da Jens Nielsen helst vilde undgaa en Retssag, prøvede han paa at faa et Forlig i Stand mellem de to Kvinder, hvorfor han samlede de stridende Parter i sit Hjem i Nørum. Til Stede var Jens Jacobsen i Højris, Jens Mortensen i Nørum, Frands Jensen i Bjødstrup, Jens Nielsen og hans Hustru i Nørum og endelig Modparten, Birgithe Nielsdatter og hendes Mand fra Hesselbjerg.

Birgithe Nielsdatter paastod straks, at alt, hvad hun havde faaet overdraget af Maren Nielsdatter, var 1 Sølvstob (Kande), 3 Tinfade, 4 Tintallerkener og 1 Lystage, og det var blevet hende pantsat; men da de øvrige tilstedeværende hævdede, at Birgithe desuden ogsaa havde faaet overleveret 2 Sølvskeer, 1 Bækken og en stor forgyldt Linde, og at kun Sølvstoben var blevet hende pantsat, kunde der naturligvis ikke blive Tale om Forlig.

Derefter blev der vist fra begge Sider anlagt Sag.

Da Dommen over Maren Nielsdatter skulde falde ved Landstinget, var Birgithe Nielsdatter selv til Stede, og hun svor med højeste Helgens Ed, at hun ikke havde haft eller faaet noget af forskrevne Gods af Maren Nielsdatter uden en Sølvstob, som var blevet hende tilpantet. Dette var jo helt i Strid med, hvad hun før havde udtalt for sine Modstandere. Men takket være Eden blev hun frifundet, medens hendes Modparti var ilde stedt, da de alle var indbyrdes Slægtninge og derfor var vildige Vidner i Sagen, og Retten kunde saaledes ikke tage Hensyn til dem.²³

Sandsynligvis har Jens Nielsen derefter indstævnet Birgithe Nielsdatter for om muligt at faa Frifindelsesdommen, som maaske var baseret paa Mened, omstødt.

Vi ved ikke bestemt, naar den gamle Delefoged døde, men det har snarest været omkring 1626. Kort før havde han den store Sorg, at hans Søn Josva og dennes Hustru, som boede i Langelund i Gjellerup ved Gift tog Livet af en Slægtning, nemlig Herredsfogden i Fjendsherred,

Knud Christoffersen, som havde været der i Besøg og overnattet der; men for Gaardens Folk skulde det jo have Udseende af, at han var blevet syg om Natten og var pludselig død. Jens Nielsen havde oplevet mange Ydmygelser og megen Modgang i sit lange Liv, men dette sidste var nok det haardeste Slag, han havde faaet. Denne Mordsag skal vi senere høre nærmere om.

DA SØREN PEDERSEN I LILLE BORUM BLEV DRÆBT

Det var i Foraaret 1617, Paaske Tirsdag, i Slutningen af April. Vi befinder os i Nørre Nissum Sogn ved Nissum Bredning og ser oppe fra den høje Kirkebakke ud over Gaardene Sønder Byskov, Borum Gaarde og Brunsgaard. I denne sidste boede Søren Sørensen Smed og i Store Borum Christen Pedersen; i Lille Borum hed Manden Søren Pedersen og i Sønder Byskov Jens Villadsen.

De tre af Mændene var stærkt optaget af deres Arbejde paa Byskov Mark Nordøst for Lille Borum, hvor de var i Færd med at pløje for Ide Munk, hvis Mand hed Olluf Rytter. De var Adelsfolk, som havde boet paa Kappel, men efter Mandens Død var Ide Munk flyttet til Sønder Byskov, som de ogsaa havde ejet.

Det var hen paa Eftermiddagen. Da kom Søren Pedersen fra Lille Borum drivende med en hel Flok Kreaturer hørende til Brunsgaard. De havde, som saa ofte før, været paa forbudne Veje og var løbet over i Lille Borums Korn, hvor de havde gjort stor Skade og Fortræd, og nu havde Søren Pedersen endelig faaet Dyrene ud og var paa Vej med dem til deres egne Marker.

Da kom Jens Nielsen, som tjente i Brunsgaard, i rask Fart ned imod ham, og hvad der derefter skete, vil vi lade de Mænd, som oplevede det, selv fortælle. Jens Villadsen fortalte, at da Søren Pedersen omtrent var i hans Nærhed, raabte han til ham i en drillende Tone, at det havde dog

været bedre, om han havde holdt Øje med Kreaturerne i Stedet for at gaa der og pløje, saa var den store Skade ikke sket paa Kornet.

Jens Villadsen, som var naaet til Agers Ende, svarede intet hertil, men lod Ploven vende om, medens Søren Pedersen blev staaende ved Enden af Ageren. Men da Jens Villadsen kom til midt paa Ageren, kom Christen Pedersen i Store Borum pløjende, og han raabte over til Jens Villadsen, at han skulde se tilbage til Agersenden, og da saa han, at Jens Nielsen, som tjente hos Søren Smed i Brunsgaard, var kommen hen til Søren Pedersen, og at Jens Nielsen tog til Jorden og tog en Sten op og kastede den med hele sin Styrke; men Søren bukkede sig for den, og da Afstanden derhen var ret stor, kunde han ikke afgøre, hvorvidt Søren var blevet ramt eller ikke. Derefter hævede Søren en Kølle højt i Vejret og slog til Jens Nielsen med den, men heller ikke nu kunde han afgøre, om denne blev ramt.

Men nu sprang Jens Nielsen ind mod Søren Pedersen og slog med voldsom Kraft sin Kniv ind i Sørens Arm, saa han fik sit Banesaar ved det store Blodtab, der fulgte.

Jens Nielsen vendte sig straks og løb hen til de før omtalte Kreaturer og jog dem ind paa Brunsgaard Mark, hvorefter han skyndte sig hjem til sin Husbonds Gaard.

Søren Pedersen var saa medtaget, at han havde Vanskelighed med at rejse sig, og med stort Besvær tog han sin venstre Haand og støttede mod den højre Arm og kom hen til dem ved Ploven. Som Jens Villadsen havde vidnet, vidnede ogsaa de øvrige Mænd.

Dette brutale Overfald paa en fredelig Bonde vakte uhyre Harme blandt Sognets Befolkning, og sent glemte man den stygge Begivenhed. Straks efter Overfaldet maa Søren Pedersen være død af det store Blodtab. I Retten udtog man følgende Mænd fra Sognet til at syne Liget:

Christen Pedersen i Lundgaard, Peder Bertelsen i Ovs-
gaard, Jens Christensen i Skafsgaard, Christen Mogensen
paa Blæsbjerg, Christen Knudsen i Balle og Jens Spend i
Kalbore, og da Synet var foretaget, mødte Mændene paa
Herredstinget, hvor de for otte Mænd havde hjemlet og
kundgjort med oprakte Finger og Helgens Ed, at »de den
næste Onsdag efter Paaske Helligdage, nu sidst forleden
om Eftermiddagen var i Lille Borum, eftersom de var om-
bedet og tiltagen at se salig Søren Pedersen hans Skade,
som var bleven dræbt og ihjelslagen.

Da saa de, at i hans højre Arm over Albuen var slaget et
Knivslag igennem Armen, og de saa, at Aarer, Sener og
Kød var skaaret fra Benene, hvilket var hans rette Bane-
saar og der fandtes ikke flere Saar eller Skader paa ham«.

Endelig traadte Sendemændene frem og svor Manddød
over Jens Nielsen samt fradømte ham hans Fred. Det vil
sige, at enhver, som traf ham, havde Ret til at dræbe ham.
Hans eneste Redning var Flugt, men den var i de fleste
Tilfælde intet værd.

Derefter gik Sagen til Landstinget, som stadfæstede Dom-
men.²⁴

EN TROLDDOMSSAG

fra 1618 i Sønder Lem Sogn, Bølling Herred

Troldmænd og Troldkvinder har været kendt her i Landet og i andre Lande fra den graa Middelalder. Det var Mænd og Kvinder, som helt havde givet sig i Djævelens Vold eller forskrevet sig til ham, hvorved han gav dem overnaturlige Kræfter, som de kunde bruge til deres egen Fordel eller til Fortræd og Ødelæggelse for deres Fjende. Hvor disse Troldfolk kom, bragte de Ulykker og Elendighed over Mennesker. Derfor søgte man at udrydde dem af al Kraft.

1484 erklærede Paven, at enhver, som øvede Trolddom, skulde brændes paa Baalet. Siden har dette Middel ogsaa været anvendt her i Landet. Der har næppe været et Sogn, som ikke før eller senere en eller maaske flere Gange har huset og været hjemsøgt af Troldkarle og Troldkvinder eller Hekse, som man ofte kaldte de sidste.

Vi skal i det følgende høre noget om en Troldkarl ved Navn Paaske Rasmussen, som havde huseret slemt i Sønder Lem Sogn. Paaske Rasmussen boede i en Gaard, som hed Karsbæk. I mange Aar havde han ved sine Trolddomskunster bragt forfærdelige Ulykker over Mennesker og Dyr, og hele Befolkningen var rædselsslagen over al den Nød og Elendighed, han havde bragt ind over deres Sogn. Det blev uudholdeligt, og i Foraaret 1618 mødte Beboerne paa Herredstinget for at anklage ham for hans Trolddomskunster. Her følger et Uddrag af de mange, som vidnede om den Hjemsøgelse, han havde bragt over dem.

Christen Lassen i Halby vidnede for Retten, at »for 20 Aar siden bad han Paaske Rasmussen om et Raad for sin Moders Sygdom. Han lovede, det skulde blive bedre med hende, og han var tit og ofte hos hende, som hun laa paa sin Seng, og han sagde, at det var hendes Uven, der havde gjort det med Trolddom«.

Jens Lassen i Østerby oplyste, at »engang var hans Moder bortløben fra dem under hendes Sygdom. Da var hans Broder, Eski Lassen, hos Paaske Rasmussen, som lovede, at hun nok skulde blive rask, hvad hun ogsaa blev«.

Jens Eskisen vidnede, at »for en 10 Aar siden gik der Rygter om, at Paaske Rasmussen øvede Trolddomskunster, kunde vise igen og fare med Spaadom, og for nogle Aar siden blev han selv syg og skrøbelig, saa at han ikke vel kunde komme til Kirke, men han kom der dog. Da kom Marquar Justesen i Østerlem til hannem og sagde: »Du est noget ilde til Pas, kom til mig i Morgen, da skal jeg fly dig en Karl, som kan gøre dig til Pas igen«. Saa paa den anden Dags Morgen, da kom han til forskrevne Marquar Justesen. Da var Paaske Rasmussen der, og de bad ham da om at gaa Bud til en Mand, som kunde hjælpe Jens Eskildsen til hans Førlighed igen. Dertil var Paaske Rasmussen meget villig, og han gik da hid til Hr. Jens, som boede i Høver. Nogen Tid derefter bedredes det med den syge, saa han snart kom til sit Helbred igen«.

Derefter vidnede Peder Mortensen i Kolstrup, at »den Tid, Bogense blev brændt, og de skulde gaa imod Fjenderne, da kom han og to unge Karle, som tjente Hr. Niels i Lem, i Følgeskab med Paaske Rasmussen til Ringkøbing, da sagde han til dem: »Følg med mig, I skal intet skade!« Og der de kom til Ringkøbing By, stak han sin »Spids« i Jorden og sagde: »saa dybt, som den stander i Jorden«, og sagde derefter nogle Ord derover som Peder Mortensen ikke kunde forstaa«.

Derefter vidnede Christen Mortensen i Bølling By, at »for en seks Aar siden kom Paaske Rasmussen til ham en Dag, og de kom i Drik med hinanden og drak noget ud paa Aftenen, saa blev Lysene tændt i Stuen, men han slukkede dem straks ud og smed dem ned og slog »Stoben« i Sønder, og han bad Paaske Rasmussen være stille, men han svarede intet dertil, og ikke heller han vilde være stille. Men han bad ham for Guds Skyld, at han skulde lade det være. Saa slukkede Paaske Rasmussen igen Lyset ud, som atter var blevet tændt. Saa blev det igen tændt, men nu var Christen Mortensen for Alvor bleven vred og slog Paaske Rasmussen paa Munden, saa Blodet udgik, og han svarede ham intet dertil.

Siden den Tid havde Christen Mortensen haft stor Mist og Tab paa hans Ungfæ og Kalve, og i to Aar derefter var han saa syg og skrøbelig, at han havde ingen Rolighed i at ligge eller at sidde, uden han gik og laa paa sin Bug, og han havde stor Mistanke til Paaske Rasmussen, at han havde gjort det med Trolddomsbedrift«.

Christen Nielsen i Kolding fortalte, at »for 9—10 Aar siden havde de et Øg, som var bleven syg. De sendte da Bud efter Paaske Rasmussen og spurgte ham om, hvad Dyret fejlede. Hertil svarede han, at onde Folk havde gjort det. Saa blev samme Øg til Pas igen, og de lovede Paaske Rasmussen en halv Tønde Byg for hans Ulejlighed; men han bekom den dog ikke.«

Christen Pedersen i Østerby oplyste, at »for lang Tid siden var hans Dreng bleven vanfør og meget skrøbelig, og han troede, at det var Paaske Rasmussen, som ved sine Trolddomskunster var Skyld deri«.

Jens Villadsen i Hedegaard vidnede, at »han for længere Tid havde en Tjenestedreng, som var Søn af Paaske Rasmussen, og samme Dreng slog et Ben i Stykker paa en Kalv for ham, og da han blev straffet derfor, løb han

hjem til sin Fader, og straks derefter mistede de en Hest, hvilken han troede Paaske Rasmussen havde taget Livet af ved Trolddomsbedrift«.

Ligesaa vidnede Peder Villadsen i Hedegaard, at »den Tid, de havde mistet deres Hest, som foran meldt, blev der en Hest syg for dem. Saa gik han hen til Paaske Rasmussen og beskyldte ham for, at han havde taget Livet af Hesten, hvortil Paaske Rasmussen svarede: »Havde jeg været saa nær ved Hesten som ved Øget, saa skulde det ikke have gaact saaledes, som det gik«. Derefter tog han en Flaske frem med noget udi og bad Peder Villadsen om at tage det med hjem og give Hesten deraf. Og der han kom hjem, var Hesten til Pas igen«.

Olluf Jensen i Laugstrup fortalte, at »for fire Aar siden blev hans Datter syg; da spurgte han Paaske Rasmussen, om han kendte noget Middel mod hendes Sygdom, hvortil han svarede, at han ikke vidste noget Raad derfor. Der skulde en anden til. Saa nogen Tid derefter spurgte han igen Paaske Rasmussen, om der var noget Raad til, at hans syge Datter kunde komme sig, men noget tilfredsstillende Svar fik han ikke. Men nogen Tid derefter imod en højhellig Tid, som var enten Jul eller Paaske, da sagde Paaske Rasmussen til Manden: »Inden denne Højtid gaar til Ende, skal din Datter faa det bedre«. Paa Faderens Spørgsmaal om, hvem der var hendes Skademand, svarede han, at det var Else Huskone, hun var hende ret ond, og Anne Simons i Velling og een til, som han ikke vilde nævne. Saa sendte Paaske Rasmussen den syge et Klæde med en Sten i med de Ord, at hun skulde faa det bedre, hvis hun lagde Stenen under sin ene Side«.

Marquar Justesen i Øster Lem oplyser, at »for 18 Aar siden, da boede Paaske Rasmussen i Karsbæk i Lieruad, og da sagde han til ham: »Hjælper du din Søster, Mette Jens-kone, med en Skilling eller Skillings Værd, da skal du for-

tryde det«. Og saa for en 18 Aar siden, da skiftede han et Øg med Paaske Rasmussen, saa døde det. Siden den Tid havde han ingen Lykke haft med sine Øg; thi hvert Aar siden mistede han et, undertiden to Øg. Forgangen Aar, da han red til Hvingel og vilde købe et Øg, traf han Paaske Rasmussen. Saa fulgtes de ad til Hover Vad, og her spurgte sidstnævnte ham, om han vilde ned og høre paa Else Huskones Bekendelser, hvortil Marquar Justesen svarede: »Ja, selv om jeg skulde krybe derned, vil jeg af Sted!« »Ja«, svarede Paaske Rasmussen, »saa skal du faa at vide, hvem der er Skademand til dine Øg«. Saa tog de Afsked, og Marquar Justesen red ad Hover til. Saa skjente Øget med ham og slog ham af, saa han brækkede det ene Ben, skønt det var et gammelt Øg, han havde redet paa.

Nu for en seks Aar siden var Marquar Justesens Kone blevet indbudt til Barsel hos Paaske Rasmussen, men da de havde fremmede Folk hjemme, kunde hun ikke komme derhen. Da blev Paaske Rasmussen vred paa hende. Saa blev en af deres Køer syg, og Manden beklagede sig til Paaske Rasmussen derover, og straks kom han til Stede for at undersøge den, men straks efter døde den. Marquar Justesen bød derefter Paaske Rasmussen ind paa en Kande Øl, og derefter vedgik han aabent, at var de kommen til Barselgilde hos ham, skulde deres Ko vel have levet«. Og for en 9 Aar siden, oplyste Marquard Jensen, »var han til Barsel hos Mortens i Kløvdal, og hans Søn ved Navn Just Marquarsen var ogsaa med. Paaske Rasmussen var ogsaa til Stede, og han var »meget troldagtig«, idet han lovede hans Søn ondt, og siden den Tid havde hans Søn (Just) intet Helbred, »havde ligget i Pine og brændt i Hede«.

Og saa for seks Aar siden, da gik Paaske Rasmussen til Marquar Jensens Søn og sagde til ham: »Jeg vil fly dig dit Helbred igen«, og sagde videre, idet han viste ham et Brev: »Gem dette her Brev, saa skal det blive godt med dig«.

Saa tog Troldmanden et Haandklæde og gemte Brevet deri og sagde: »Lad ingen se det«.

Laurids Thygesen i Skaarup oplyste, at »for 15—16 Aar siden kom Paaske Rasmussen til hans en Morgen før-end Dag og kom løbende ind i Huset og sagde, at han i den Nat havde haft en ond Nat for hans Skyld, og han havde en sort Bog i sin Haand, og den var sort baade uden og inden i, og han lod den op og lod dem se i den, og da sagde Paaske Rasmussen: »Denne Bog vil jeg læse udi alle eders Huse og over alle eders gode Qvæg og andet, saa skal der aldrig støde Vanlykke til!« Saa bar han den Bog over al hans Gaard, der i hans Hus, baade inde og ude, og over hans Qvæg, saa ind i hans Kælder, men efter den Dag havde han stor Mist og Tab paa hans Øg og Fæ og udi andre Maader, og et Aar imellem Sancte Michelsdag og Jul, da mistede han tre Øg, og der han havde mistet sine Kreaturer, saa mistede han selv sit Helbred og blev saa sælsom, at han vilde saa gerne gaa igennem en gloende Ild som i sin egen Seng, og et Aar først udi »Schyrdenn«, og til Sancte Mortensdag maatte han ligge udi Marken eller udi sit Ladehus, for han kunde ikke faa Ro udi sit eget Hus, og til Kornet kom udi Hus, da laa han udi Marken, og saa blev det køligt, saa laa han inde i sit Ladehus.

Saa engang derefter kom Hr. Jens i Hover til Lieruad, saa bad han om Præstens Raad til sin Skrøbelighed. Da sagde Hr. Jens til ham: »Vær stille, Dannemand, I skal vel fange eders Helbred igen«, og inden tre Dage derefter blev han til Pas igen og kunde ligge inde og være hvor som han vilde, og han troede for vist, at Paaske Rasmussen havde gjort ham samme hans Sygdom med sine Trolddomskunster, saa vel som det Mist og Tab, som han havde haft paa Kvæg«.

Zitzel Jepsdatter, som tjente i Vognbjerg, vidnede, at »imellem Jul og Fastelavn næst forgangen, da gik hun med

Christen Smed i Vognbjerg hans Børn, da hun blev syg og faldt om. Det var imellem en Fredag og en Lørdag. Om Natten og Søndag Morgen dernæst efter, som Solen stod op, fik hun en Sygdom i hendes venstre Side »splettis« og ondt i fire Parter udi hendes Krop, og saa fik hun en heftig Blodgang, saa den Sygdom holdt hende nogen lang Tid. Saa noget derefter kom Paaske Rasmussen til hende, og hun spurgte ham til, hvor han havde faaet at vide fra, at hun var syg; da svarede han, at det vidste han saa tidligt, søm hun blev syg.

Da sagde han til hende: »Vil du give mig det, jeg vil have, da skal du blive rask igen«. Dertil svarede hun, at hun havde intet at give ham uden nogen ringe Klæder, som hun havde tjent. Derefter begærede han en Kappe, som han vidste, hun havde. Den havde hun gemt i Christen Smeds Kiste; men da hun ikke kunde afse den, begærede han fem Daler i Stedet; omsider lovede hun ham fire Daler, som hun laante af Christen Smed paa Kappen. Hun troede, at det var Paaske Rasmussen, som havde gjort hende syg med sine Trolddomskunster«.

Derefter erklærede Torben hans Kone paa Pig Husted, at »hendes Fader i nogen Tid var syg og ilde til Pas. Da lovede Paaske Rasmussen ham, at han skulde blive bedre igen, men det holdt han ikke«.

Lars Dinesen i Karsbech udtalte, at »for tre fire Aar siden havde Paaske Rasmussen været berygtet for, at han kunde vise igen og havde faaret med Spaadom, og Folk var draget til ham; hvad deres Ærinde havde været, vidste han ikke. Og for omtrent syv Aar siden, da fulgtes han hjem fra Vium med ham, og saa kom de i Tale om Jens Justesen i Hedegaard, og da sagde han til Paaske Rasmussen: »Siden forskrevne Jens Justesen havde faaet den Kone, som han nu havde, har han haft god Lykke; den anden Kone, som han havde før, fik et stakket Liv«. Hertil svarede Paaske

Rasmussen: »Det maa han takke mig for; thi den Gang, hans Hustru, Anne Madsdatter, blev hjemført, da faldt der et Hynde fra hende paa »framers Guollett«, den tog jeg op, men havde hun selv tagen den op, skulde hun ikke heller have levet længe«.

Derefter vidnede Søren Villadsen i Gadgaard, at »Paaske Rasmussen havde i nogle Aar været mistænkt for at udøve Trolddomsbedrifter og fare med Spaadom og vise igen, og selv havde han dog ogsaa besøgt ham, og engang havde han et Øg, som var syg, og da havde Paaske Rasmussen været hos ham og lovet ham, at det snart skulde faa det bedre. Saa blev det til Pas igen; og næst forgangen Sommer havde Paaske Rasmussen sendt Bud til ham om et Stykke Reb, som han vilde bruge til, men han svarede tilbage, at han ikke havde noget saadant.

Men i Slutningen af Højbjergningen blev Søren Villadsen syg i alle sine Lemmer og mistede næsten alt sit Helbred. Saa sendte hans Kone Bud til Paaske Rasmussen, at han maatte komme og se til hendes syge Mand. Straks derefter blev han til Pas igen«.

Derefter vidnede den syges Hustru, Kirsten Sørenskone i Gadgaard, at »Paaske Rasmussen havde sendt Bud til hendes Mand om et Stykke Reb, og han undte ham det ogsaa. Derefter blev han syg, sanseløs og vanmægtig som før meldt, og at han ikke kunde frygte Gud eller kende Mennesker, og en Nat sprang hendes Mand nøgen af Sengen og mumlede flere uforstaaelige Ord. Saa samme Nat sendte hun Bud efter Paaske Rasmussen, som hastig kom til Stede, og han gav hende noget Vand i en liden Flaske og bad hende, at hun skulde syde det i nogen sur Valle og give sin Mand det. Da skulde han blive bedre igen. Saa gjorde hun, som han havde befalet hende. Samme Tid gav han hende et lidet Brev, som han bad hende gemme, og ingen maatte se det. Og et Døgn derefter laa hendes Mand

og »guset«, som han vilde bide sin egen Tunge af. Saa fik han det bedre igen.

Saa nogen Tid derefter kom Paaske Rasmussen til Gadgaard igen for at hente det Brev, han havde givet Kirsten Sørenskone, og da snakkede de om hendes Mands Sygdom. Da han gik ud, traf han Tjenestepigen og sagde til hende, at hun var stormodig, hun skulde lægge det af. Det var noget før Paaske derefter, da mistede de en Ko og en Kvie med Kalv, og deres Pige havde ikke uden et eneste Faar, og det mistede hun ogsaa, og en Tid lang derefter da kom Paaske Rasmussen til hende med en Flaske med noget Vand i og bad hende forvare det, saa skulde alle deres Ulykker derover hæves. Saa vilde de ikke tro derpaa, og hendes Mand tog derfor Flasken og hældte Vandet ud deraf«.

Der var, som sagt, endnu mange flere, der vidnede imod Paaske Rasmussen, men vi skal nøjes med ovenstaaende. Dog traadte til sidst fire af Egnens Præster frem og anklagede Paaske Rasmussen som Troldmand. Det var: Herredsprovst, Hr. Lave Jensen i Stavning, Hr. Niels Hansen i Lem, Hr. Jens Hansen i Dejbjerg og Hanning og Hr. Mogens Grim i Skjern.

Den 27. April samledes Lem Sogns Kirkenævninge, nemlig Niels Pedersen paa Hykkelbjerg, Søren Marquarsen i Faueryby, Peder Jensen paa Lem Bjerg, Jens Hansen i Tredie og deres Medbrødre paa Bølling Herredsting »og oversvore Paaske Rasmussen i Karsbæk for Trolddomskunster og -gerninger, som han skal have begaaet efter de mange Sigtelser, Klager og Vidnesbyrd, som paa ham er taget og forhvervet er, formener Christen Nielsen og Jens Villadsen forskrevne Kirkenævninge ret at have svoret deres Ed og Toug og burde derfor ved Magt at blive«.

Dermed var Paaske Rasmussen dømt til Baalet, men forinden skulde Sagen dog stadfæstes af Landstinget, hvad den da ogsaa blev.²⁵

STRID OM DEN GAMLE KLAPBRO I SØNDER LEM SOGN

Ved den gamle Herregaard Rybjerg i Velling Sogn lidt Syd for Ringkøbing ligger en ældgammel Bro, kaldet Klapbro, som forbinder nævnte Sogn med Sdr. Lem. Aaen eller Bækken, hvorover Broen gaar, er kun lille og ubetydelig; men forhen har den været meget større. Den har sit Udløb i No Sogn og løber i sydvestlig Retning og munder til sidst ud i Ringkøbing Fjord. Paa en lang Strækning danner den Skellet mellem de to Sogne.

Den gamle Bro har igennem flere Hundrede Aar hørt til Herregaarden, og dennes Ejere har gennem Tiderne stadig holdt den ved lige og i god Stand, og ingen har vel haft mere Nytte af Broen end Bønderne i Sdr. Lem; thi derover gik deres Vej til den nærmeste Købstad, Ringkøbing, hvor de ofte havde Ærinde, og skulde de videre ud enten i Eggen eller ud i Landet, benyttede de samme Bro; thi over den førte den gamle »kgl. Maytts. Herstrate Vej« (Adelvej), som kom fra Holstebro og gik videre Syd paa.

Ejerne paa Rybjerg mente, at de gode Lemboere burde svare en vis Afgift for at benytte Broen, da de var fri for dens Vedligeholdelse. Derfor besluttede Herremanden, vel omkring 1550 eller maaske før, at kræve, at hver Lembo, som havde Heste og Vogn, gratis skulde age et Læs Tørv fra Herregaardens Hede i Finderup Sogn til Rybjerg.

Bønderne var næppe begejstrede for dette Paalæg, dog har de i de første mange Aar godvillig fundet sig deri; men

da Vejen ud til Finderup var lang og besværlig, og Bønderne i Forvejen var overlæst med Arbejde for deres Husbonde og mente ikke at være forpligtet til Kørselen, begyndte de at gøre Vrøvl. Og allerede før 1579 var de blevet enige om at nægte Tørvekørselen fra Finderup Hede.

Men det blev ikke taget naadigt op af daværende Ejer af Rybjerg, som var en Kvinde ved Navn Jomfru Maren Juel. Og derfor lod hun 1579 Bønderne i Lem Sogn indstævne til deres Sognekirke, hvorved Bølling Herredsting vel da har ligget. Paa deres Vegne mødte Simon Juelsen i Kiergaard og Lars Juelsen ibidem samt Lavrids Ibsen i Nørreby og flere.

For Retten mødte paa Jomfruens Vegne Niels Christensen i Holmgaard, som hævdede, at Sognemændene ifølge en gammel Overenskomst fremdeles var forpligtet til stadig at hjemkøre Lyngtørven, hvorefter han forlangte Dom i Sagen.

Men fornævnte Simon Juelsen, Lars Juelsen og nogle flere af Sognemændene traadte derefter frem »og sagde kort nej, at de vilde ingen Tørv age til hende derfor, og ej de heller vilde køre eller have der nogen Brug over samme Bro og paastod, at ingen kunde eller burde tiltvinges saadanne Ægter (Kørsler) imod deres Vilje og imod deres Benægtelse, men de havde nok at age for deres Husbonde, og de vilde derfor ikke age for hende«.

Dertil svarede Niels Christensen i Holmgaard, at »Sognemændene maatte være forpligtet til at overholde den gamle Akkord, som de forhen havde indgaaet med Ejerne af Rybjerg, og i modsat Fald mente han, at Bønderne selv burde holde samme Bro ved lige og i god Stand«.

Dommen fik følgende Ordlyd:

»Vide jeg efter slig Lejlighed og efter den Forstand, Gud haver undt mig i den Sag ej andet at sige deraf for Ret, end at de forskrevne Mænd udi Lem Sogn bør hver af dem

at age for hende et Læs Tørv om Aaret til Rybjerg af hendes egen Tørv, som de haver gjort hidtil; men hvem som ikke vil gøre det, bør forbydes at age eller køre og gaa over hendes Bro, og ifald de alligevel benytter den, bør de bøde 3 Mark derfor«. Samme Dom blev stadfæstet 1605 og 1726 paa Bølling Herredsting.

50 Aar efter gjorde de Lem Bønder atter Oprør mod den gamle Overenskomst fra før 1579. Men nu havde Rybjerg faaet nye Ejere, og det var ogsaa andre Folk, der nu boede i Sognets Gaarde, idet de gamle Beboere forlængst var døde.

Den nye Slægt i Lem vilde nu ikke længere finde sig i den gamle — som de syntes — uretfærdige Afgift paa Klapbroen. Og da de fik Ordre til at hente Tørvene fra Finderup Hede, var der ikke een af de 65 Bønder, som havde Heste og Vogn, der var villig til at adlyde.

Saa fast og samlet Modstand havde den ærlige og velbaarne Mand, Iver von Buchvald paa Rybjerg, næppe ventet; men da han havde besluttet ikke at give efter, lod han Sagen gaa til Doms.

Han lod derfor de 65 Bønder stævne for Herredstinget Mandag den 12. Juli 1630 for deres Oprør imod ham. Blandt de mange indstævnede skal vi nævne nogle af dem, som boede i de enlige Gaarde: Houli Christensen og Jon Pedersen i Gammelgaard, Jens Christensen i Lambæk, Niels Ollufsen og Peder Nielsen i Hedegaard, Peder Mouritsen og John Jensen ved Kirken, Jens Jepsen i Lambæk, Christen Pedersen, Anders Nielsen, Mads Nielsen og Mourits ibidem, Niels Madsen i Hindhede, Niels Pedersen paa Hykkelbjerg, Christen Mortensen og Christen Madsen i Kiærgaard, Povl Dal, Peder Jensen Toft, Thomas Pedersen »Hiuf«, Søren Marcussen og Jens Pedersen i Fourby, Niels Mortensen og Peder Jensen paa Bjerget, Christen Sibasten i Andbæk, Peder Marcussen i Kolstrup og Christen Chri-

stensen i Bækbo, Niels Hansen, Niels Villumsen og Jesper Jensen i Søndergaard.

Det er vel næppe sket før eller senere, at omtrent alle Mænd i Sognet mødte samme Dag paa Herredstinget. Den Dag blev sent glemmt. Paa Herremændens Vegne mødte vel-agte Peder Pedersen paa Rybjerg og anklagede samtlige Bønder, »fordi de ikke aarligen vilde age et Læs Tørv fra Finderup, eller hvor hans Husbonde er det begærende, som deres Formænd alle har gjort de Godtfolk, som har haft Rybjerggaard i Brug og Eje, fordi de har holden og holder Klapbroen ved Hævd og Magt med Træværk, Jord og Sten, saa den er fuld færdig, at enhver, som behøver det, kan komme over den, mener derfor, at de gør Herremænden Uret ved at gaa imod gammel Sædvane og Rettighed, og vil de ikke bøje sig for, hvad der er ret og billig i denne Sag, vil de blive dømt dertil«.

Derefter blev der oplæst et Tingsvidne, som bl. a. oplyste, at Gravers Jensen Askov og Peder Mortensen i Damgaard for otte Mænd havde vidnet paa Tinge, at »de kunde mindes udi 60 Aar, da havde Klapbro ligget under Rybjerggaard, og de, som havde ejet Gaarden, havde altid i fornævnte Aaringer holdt samme Bro ved Hævd og Magt med Træværk og Jorddæmning, og alle Mænd af Lem Sogn, som havde Øg og Vogn, havde hvert Aar aget et Læs Tørv til Rybjerg for samme Bros Vedligeholdelse«.

Derpaa fremtraadte endnu 14 Mænd, hvoraf nogle kunde mindes 40 Aar, andre 30 og atter andre 20 Aar tilbage. De vidnede det samme som de to første Mænd. Derefter mødte Erich Christensen Degnbol paa velbr. Knud Sørensen til Tredie hans Vegne og fremlagde en skriftlig Seddel med dennes Haand under, hvoraf det fremgik, at samme Knud Sørensen mente, at den gode Mand paa Rybjerg ikke kunde bevise, at han havde nogen Rettighed til hele det Aasted, som Broen ligger paa, ligesom han heller ikke kunde

bevise at der var et almindeligt Toldsted, eller at han havde Ret længere ud end til midtstrøms paa Aastedet, og formente derfor, at de burde være fri for hans Tiltale.

Derefter traadte Niels Villumsen i Bækbo med flere Sognemænd frem og formente, at de burde være fri for velb. Iver von Buchvalds Tiltale, og efter nogen Tale frem og tilbage faldt Herredsfogdens Dom, der i Uddrag lød saaledes:

»Da efter Tiltale, Gensvar og efterdi bevistes for mig, at udi 60 Aar, da havde Klappbro ligget under Rybjerg, og de, som havde boet paa Rybjerg og ejet Gaarden, havde altid i fornævnte Aaringer holdt den ved Hævd og Magt med Træværk og Jorddæmning, og de af Lem Sogn, som havde Øg og Vogn, havde derfor ærligt agt eet Læs Tørv til Rybjerg. Da efter slig Lejlighed kan jeg ikke andet derom kende, end fornævnte Lem Sognemænd bør age fornævnte Iver von Buchvald eet Læs Tørv aarligt for samme Brø at holde ved Magt, som de i saa langsommelig Tid havde gjort.

Til Vidnesbyrd under vores Besegling. Datum ut supra.«

Vi ved ikke, om Sagen er gaaet videre til Landstinget, men da samme Dom flere Gange er blevet bekræftet paa Herredstinget, har den altsaa stadig været ved Magt, og Bønderne har maattet fortsætte med deres forhadte Afgift.²⁰

GIFTMORDET I LANGELUND

1621

I 1600erne var Drab og Mord ingen Sjældenhed. Et af de uhyggeligste Mord, som fandt Sted i Hammerum Herred i denne Tidsperiode, var uden Tvivl det Giftmord, som 1621 udøvedes paa Gaarden Langelund i Gjellerup Sogn af Josva Jensen og hans Hustru Maren Christensdatter, som sammen med Svogeren Gyde Jensen og dennes Hustru boede paa Gaarden. Førstnævnte Mand var, som vi har hørt, Søn af den gamle Delefoged Jens Nielsen, der nu boede i Nørum.

De to Familier fik Besøg af deres nære Slægtning oppe fra Fjends Herred, nemlig Herredsfogden Knud Christoffersen, ogsaa kaldet Knud Smollerup. Under Besøget blev han pludselig syg om Natten og døde straks efter. Allerede næste Morgen bredte der sig det Rygte ud i Sognet, at Josva Jensen og hans Hustru havde forgivet Herredsfogden for at komme i Besiddelse af hans mange Penge.

De mistænkte blev naturligvis indstævnet for Retten, hvor mange vidnede imod dem; men selv hævdede de, at de var uskyldige. Alligevel blev Josva dømt fredløs af Sandemændene.

Da greb han til den sidste fortvivlede Udvej at lade Sagen gaa til Landstinget, hvortil han indstævnedes alle, som paa Tinge havde vidnet imod ham.

»Christen Jespersen i Langelund indstævnedes, fordi han to Gange havde vidnet, at Josva Jensen og hans Hustru

var Skyld i Knud Christoffersens Død, idet de havde for-givet ham. Dernæst blev indkaldt Maren Andersdatter og Gyde Jensen i Langelund, fordi de havde vundet ligesom Christen Jespersen, og »at de havde gjort det af Had og Avind og var tilskyndet dertil af Øvrigheden«.

Nok blev indkaldt Niels Christensen i Lille Langelund, da han havde vundet angaaendes nogle Ord, som Josva Jensen skulde have sagt ham, hvilke Ord denne haardelig benægter nu som før aldrig at have udtalt.

Fremdeles blev hidkaldt for Landstinget Jens Ollufsen i Langelund og hans Hustru Kirsten Jensdatter og Frands Jensen i Bjødstrup, da de paa Tinge havde vundet, at de for salig Knud Christoffersen havde nogle Penge i For-varing, som Josva Jensen mente i Stedet burde have været i Hænderne paa de rette Arvinger.

Nok blev indkaldt Birgithe Christensdatter i Store Lan-gelund, da hun havde vundet angaaende den Stank, som skulde have været hos forskrevne Knud Christoffersen, men som hun ikke mente plejede at være hos syge eller døde Folk. Josva mente ikke, hun havde haft Lejlighed til at vide Besked om dette og mente, at samme Vidnesbyrd var usandfærdigt og at være vundet af Had og Avind.

Desuden blev yderligere en Mængde Sognefolk indstæv-net, fordi de ligesaa havde vidnet imod Josva og hans Hu-stru, som forøvrigt hævdede, at mange af Vidnesbyrdene var vildige og var vundet næsten tre Aar efter, at Knud Christoffersen laa paa sin Seng og ved Straadød var af-gangen, hvilke Vinder Josva Jensen og hans Hustru, Maren Christensdatter, haardelig ved deres Gud og Salighed be-nægter, at de ikke var skyldig i hans Død i nogen Maade eller var sig nogen gjort Gjerning bevidst, der kunde være Aarsag til hans Død, og mente efter forberørte Lejlighed, at alle forskrevne Vinder ikke var saa nøjagtige, at de burde noget Magt at have, og ikke at komme Josva Jensen

eller hans Hustru, Maren Christensdatter, paa deres Liv og Ære til Hinder eller Skade i nogen Maade.

Endnu var hidkaldet Peder Andersen i Burgaard, Mogens Clemendsen ved Arnborg Kirke og deres Medbrødre, Sandemænd i Hammerum Herred, fordi de havde svoret Josva Jensen Knud Christoffersens Bane paa og fra hans Fred efter ubeviste løse Rygter og Tidender, uanset, at der havde været Vidnesbyrd for dem, at salig Knud Christoffersens Lig ikke skulde have været anderledes, da det blev klædt og lagt i Kiste, end som det Menneskes Lig, der dør af Alderdom, Skrøbelighed og Helsot, ej heller han i ringeste Maade skulde være overbevist der udi skyldig at være eller nogen Gjerning paa ham at have gjort, ej heller skulde findes dem nogen Tid Tvist eller Uenighed at have været i, men at de altid havde haft god og venlig Omgængelse med hverandre og mente derfor, at forskrevne Sandemænd havde gjort ham Uret, og deres Ed og Toug burde magtesløs at være, og Josva Jensen burde have sin Fred igen«.

Endnu flere var indstævnedes til Landstinget, deriblandt ærlige og velbyrdige Hr. Ulrich Sandbjerg, som var overbevist om Ægteparrets Skyldighed i Giftmordet.

Til samme Dag indstævnedes Hr. Ulrich Sandbjerg til Landstinget Marine Andersdatter i Langelund, Maren Gjødesdatter, Frands Jensen i Bjødstrup og Jens Nielsen i Nørum »for et Vinde, de til Vrads Herredsting havde vundet, at en kort Tid førend Gud kaldte salig Knud Christoffersen, blev han syg, som han sad paa en Stol i Josva Jensens Hus, og der blev han siddende som død og blev derefter lagt paa sin Seng i den Tro, at han var død, og blev dog noget til Pas igen. Ligeledes blev indstævnet Josva Jensens to Brødre, Niels Jensen i Bjødstrup og Frands Jensen samme Sted, og hans Svoger Gjøde Jensen i Langelund, der havde vidnet det samme paa Hammerum Herredsting som de forrige, men velbyrdige Hr. Ulrich Sandbjerg mente, at

nævnte Vinder eller Vidnesbyrd var usandfærdige og vil-
dige, da Jens Nielsen, Niels Jensen og Frands Jensen havde
vundet deres egen Søn og Broder Josva Jensen til Behjælp-
ning og Befrielse, saa vel som at forskrevne Gjøde Jensen,
Maren Andersdatter og Maren Gjødesdatter med dem er
besvogret og ikke med andre sandfærdige og lovlige Vinder
bekræfter, eller saa lovlig Varsel derfor given, som det sig
burde, og derfor burde de være magtesløse«.

Derefter fremlagde Hr. Ulrich Sandbjerg et Tingsvidne
af Hammerum Herredsting Aar 1623, den 15. November
udgivet.

Ifølge dette Tingsvidne vandt Christen Jespersen i store
Langelund, »at han nærværendes hos var i Store Lange-
lund den næste Fredag efter St. Povelssdag 1621, som var
den næste Dag, før Knud Christoffersen Smollerup døde
om Natten. Da saa han ham gangendes udi sine Klæder i
Gaarden i Langelund, og ikke han da fornam nogen Syg-
dom til ham eller anderledes at være med ham, end som det
plejede at være, og noget ud paa Natten, som samme Chri-
sten Jespersen laa paa sin Seng udi en Stue i samme Gaard,
da kom forskrevne Josva Jensen i Langelund hans Hustru
Maren Christensdatter til Døren, kaldte ham op og sagde,
at Knud Smollerup var bleven syg, at han skulde komme
ind til deres, det snarest han kunde opstaa, og der han kom
ind til Knud Smollerup, laa han død i Sengen med sine
Hænder sammenlagt paa sit Bryst, og da blev først op-
tændt et Lys, og Josva Jensen dog ligevel laa stille i Sen-
gen i samme Stue, som Knud Smollerup laa død, og var
der en slem Stank udi Huset, anderledes end som sædvan-
ligt er hos syge Folk, og straks derefter gik der stærke
Rygter og Tidender, at forskrevne Knud Smollerup ved
Forgift skulde være omkommen og aflivet af samme Josva
Jensen og hans Hustru, Maren Christensdatter, i Lange-
lund«.

Videre vidnede Christen Jespersen, »at Knud Christoffersen samme Dag var udi hans Hus hos ham og begærede hans Vogn med noget af hans Qvæg om anden Dagen og sagde sig at ville drage bort fra Langelund fordi han ikke kunne omgaaes med forskrevne Josva Jensens Hustru, og fordi han ikke længere vilde blive der«.

Derefter vidnede Maren Andersdatter i Store Langelund, »at imellem Midnat og Dag samme Nat, forskrevne Knud Christoffersen Smollerup døde, da kom Josva Jensen i Langelund hans Hustru, Maren Christensdatter, til deres Vinduer og bad hendes Husbond, Gjøde Jensen, og hende, at de vilde straks komme ind til deres og sagde, at forskrevne Knud Smollerup laa og vilde dø; da gik de baade [begge] derind, og der de kom derind, da laa Knud Smollerup død i Sengen, og da stod Josva Jensen og drog i sine Klæder og var nyligen opstanden, og næste Aften, før Knud Smollerup døde om Natten, da kom deres Hund snublendes ind ad deres Dør og lagde sig paa deres Stuegulv, laa og vendte Benene op i Vejret. Da bad hendes Husbond Gjøde, at de skulde give samme Hund noget at labe, og straks gav de samme Hund noget at labe, saa stod den op og raflet bort igen ud ad Døren, og kunde hun ikke benægte, at hun jo dernæst hørte Rygter og Tidender, at forskrevne Knud Smollerup af Josva Jensen og hans Hustru ved Forgift skulde være omkommen«.

Derpaa vidnede Gjøde Jensen i Langelund, »at imellem Midnat og Dag samme Nat, Knud Smollerup døde, da kom Maren Christensdatter, Josva Jensens Hustru, til deres Vinduer og bad, at han og hans Hustru skulde komme med snarest ind til deres og sagde, at Knud Smollerup laa og vilde dø; da som han og hans Hustru kom derind, da stod Christen Jespersen ibm. derinde ved Knud Smollerups Sengefødde, og da laa Knud Smollerup død i Sengen, og da stod Josva Jensen paa Gulvet i Stuen og drog i sine

Klæder og var endeligen opstanden, og Lyset stod paa Bordet og brændte. Saa tog han og Josva Jensen forskrevne Knud Smøllerups Lig af Sengen og lagde det paa Langhalm paa Gulvet. Saa drog de ham af en Skjorte og førte ham i en anden ren Skjorte, saa kom der en ond Lugt og Stank fra ham, og nogen Urenlighed gik bag fra ham samme Tid. Hvad den Hund belangendes, som kom snublendes ind ad hans Dør om Aftenen tilforn, vandt og be- kender han ligesom hans forskrevne Hustru, Maren Andersdatter, vundet haver, og ikke han hørte eller fornam tilforn nogen Sygdom, hos Knud Smøllerup eller anderledes at være, end som det plejer at være, før om Natten, han døde, og straks efter hørte han Rygte og Tidende, at forskrevne Knud Christoffersen af Josva Jensen og hans Hustru ved Forgift skulde være ved Livet omkommet«.

Endelig vidnede Niels Christensen i Lille Langelund, »at den Nat, Knud Smøllerup døde i Langelund, da kom Kir- sten Gjødesdatter i Langelund til ham før Dag og efter Befaling begærte af ham, at han skulde komme og gøre en Ligkiste til Knud Smøllerup; saa gik han straks med hende til Langelund, og der han kom ind i Josva Jensens Hus, da gik Jens Nielsen i Nørum derinde med et Lys i sin Haand og nogle Nøgler; da saa han, at Jens Nielsen oplod Knud Smøllerups Skrin og hans »Loestønder«, og han gik med nogle Penge i sin Haand, som han sagde var ledige og tomme, som han ogsaa selv syntes, de i Sandhed var. Da saa og kiendte han den samme Pung, som Jens Ollufsens Hustru havde de 49 Rixdl. udi at gemme og forvare for Knud Smøllerup, som den Dag tilforn er omvunden; samme Tid saa han et Par Læder Underbuxer, der vedfandtes hængendes 4 eller 5 ledige og tomme Penge. En Tid lang, 1 $\frac{1}{2}$ Aar eller ved det Pas, førend forskrevne Knud Christoffersen døde, da saa han i dennes havende Værge Ruse- nobeler [Guldmønter], Guldkæder, Sølv og Penning udi

forskrevne Pung. Han bekendte ogsaa, at han var der for at hjælpe og fly Knud Christoffersens Lig fra et Sted og til et andet i Huset paa Langhalm for Rums Skyld, og saa han, at de førte ham af en Skjorte udi en anden ren Skjorte, og der de rejste ham op, kom der en ond Stank af hans Mund. Desligeste saa han samme Tid, at der var kommen noget Urenlighed bag fra ham. Straks samme Dag hørte han Rygter og Tidender, at Knud Smollerup skulde være af Josva Jensen og hans Hustru Maren Christensdatter ved Forgift omkommen og af Dage tagen. Fremdeles vidnede Niels Christensen og bekendte, at Josva Jensen havde sagt til ham tilforn, at han fik vel Betaling for hvad Omkostning og Besværing han kunde have med Knud Smollerup, og sagde, at hans Aar var kommet, det Aar hans Tid kunde være og blive; thi han kom neppelig levende af Langelund«.

Josva Jensen har næppe vundet noget ved at lade Sagen gaa til Landstinget. Dette har naturligvis stadfæstet Sandemændenes Dom, der lød paa Fredløshed; og for at redde sit Liv, hvis det overhovedet er lykkedes, har han maattet flygte fra Hus og Hjem og til fremmede Egne, hvor han var ukendt; thi den fredløse maatte enhver dræbe.²⁷

Den myrdede Herredsfoged, Knud Christoffersen Smollerup, var, som vi allerede har hørt, en nær Slægting af Josva Jensen og hans Søkende og var tillige en velhavende Mand. Dette skønnes ogsaa yderligere af en Retssag fra 1625, hvoraf det fremgaar, at en af Søkendeflokken, Frands Jensen, som vi forøvrigt har mødt som Vidne i den sørgelige Sag, har været en af Herredsfogdens Arvinger, idet han arvede en Enghave, en Humlegaard og en Kaalhave i Vejle, beliggende neden for salig Peder Brochs Gaard.

Denne Arv blev dog bestridt af Borgmesteren i samme By, Niels Knudsen, som hævdede, at han og hans Hustru, Ingeborg Nielskone, havde Ret til samme Ejendom ifølge

et Købebrev, som de havde erhvervet sig af salig Mads Nielsen til Østergaard i Nærild, skønt denne ikke selv skal have haft nogen lovlige Adkomst til paagældende Ejendom.²⁸

RENTEPENGENSKATTEN

1653²⁹

Regnskabet over denne Skat ser saaledes ud:

»Regnskab paa hvis frit Jordegods saa og hvem som Penge paa Rente have og paalydendes er angiven som efter kongl. Maytts Brev i Februari var forfalden

Anno 1653.

Velfornemme Hendrich Møller i København hans Fuldmægtig Jens Pedersen, Foged paa Lønborg Bispegaard med Gaardens Taxt angivet efter Rostjeneste Taxt anslagen Hartkorn 749 Tdr. 1 Skp 1 Fdk

Givet af hver Tønde Hartkorn
otte Skilling danske er
Penge 62 Rdl 2 Mark 10 Skilling.

I lige Maade have sig angivet efterskrevne udi Lundenæs Lehn Penge at haffer udstaaende paa Rente, nemlig:

Bølling Herred.

Michel Christensen i Bierrebo, Sædding	100 Rdlr.
Christen Ollufsen i Staffning	120 »
Michel Michelsen i Finderup, Hanning	200 »
Peder Nielsen i Ugelbjerg, Dejbjerg	200 »
Niels Jacobsen i Bechboe, Sdr. Lem	40 »
For Niels Jacobsen paa Maren Lassen. Grøns Vegne	20 »

Peder Nielsen i Dal, Sdr. Lem	200	»
Niels Christensen i Skaarup, Hanning	50	»
Christen Madtsen i Langtind, Hanning	120	»
Peder Jensen i Finderup, Hanning	50	»
Las Michelsen i Finderup, Hanning	50	»
Edele Nielskone i Borris	75	»
Anders Jørgensen i Videbæk, Vorgod	50	»
Peder Christensen i Vester Naffer, Vorgod ..	20	»
Peder Nielsen i Østerby, Stavning	75	»
Niels Jensen i Halby, Stavning	50	»
Laurits Eskesen i Lindvig, Borris	200	»
Christen Nielsen i Vorgodby, Vorgod	27	»
Jens Jensen i Klokrose, Faster	20	»
Jesper Giodzen i Vester Aanum, Skjern, paa sin Faders og sin egen Vegne.	25	»
Villadts Tomsen i Rachbech, Skjern	150	»

Hammerum Herred.

Peder Ollufsen i Ørskov, Snebjerg	50	»
Christen Clemendtsen i Svendlund, Rind	33	»
Hr. Anders i Sundts	100	»
Jacob Mortensen i Bjødstrup, Gjellerup	200	»

Hjerm Herred.

Bendt Christensen i Storgaard, Handbjerg ca.	525	»
Søren Christensen i Sirgaard i Sir	100	»
Christen Christensen i Offerlund, Navr	20	»
Jens Lauridsen i Vognstrup, Navr	50	»
Christen Andersen i Kieldzmark, Gimsing? ..	20	»
Laurids Jepsen i Vognstrup, Navr	20	»
Christen Graversen i Ølby	50	»
Christen Nielsen i Provstgaard, Vejrum	100	»
Michel Christensen i Lundby, Vejrum	150	»

Anders Jensen i Tolsgaard, Vejrum	100	»
Christen Madsen i Sale, Sale?	30	»
Jens Christensen i Sodborg?	30	»
Jul Nielsen paa Bierg, Hjerm?	33	»
Søren Nielsen i Risum, Borbjerg	50	»
Jens Pedersen i Hiegaard, Borbjerg	25	»
(Kan ogsaa være Hedegaard i Handbjerg eller i Mejrurp)		
Laurids Michelsen i Munksgaard, Borbjerg ..	20	»
(Kan ogsaa være Munksgaard i Asp eller i Gørding)		
Anders Jepsen i Damgaard, Borbjerg	25	»
(Kan ogsaa være Damgaard i Handbjerg, Hjerm, Vejrum eller i Ølby)		
Christen Lauridsen, Skræder, angaf forleden Aar 30 Rdlr., er bortløbet.		
Christen Søfrensen i Gammelby, Mejrurp	40	»
(Kan ogsaa være Gammelby i Handbjerg)		
Peder Christensen i Hessellund, Borbjerg	50	»

Ginding Herred.

Knud Madtsen i Hessel	100	»
Poffuel Vistisen i Skaffue, Borbjerg	20	»
Christen Jacobsen i Kirkeby	100	»
Peder Jensen i Haderup	30	»
Kirsten Lauridsdatter	26	»
Tyge Jensen i Biørnkier, Sevel	20	»
Maren Nielsdatter i Høstrup, Haderup	32	»
Mads Sørensen i Graasand, Grove	26	»
Anne Enevoldsdatter	50	»
Christen Bertelsen i Tinkerdal, Borbjerg	50	»
Niels Nielsen i Barslund, Grove	25	»
Clemend Nielsen i Løvig, Haderup	50	»
Mads Christensen i Haderis, Haderup	25	»

Søfren Lauridtsen i Kirkeby	50	»
Søfren Christensen i Borbjerg By angaf for- leden Aar 20 Rdlr. er nu bortfløt og intet af hannem kan bekomme.		

Nør Herred.

Jesper Hansen i Bøll, Lønborg	1200	»
Tomas Andersen i Lønborg	250	»
Niels Christensen	50	»
Christen Jepsen i Strelloff	50	»
Olluf Davidsen i Bandtzbøll, Hemmet	100	»
Jørgen Adtsersen i Borch	25	»
Frands Pedersen i Tarmb, Egvad	100	»
Las Vistesen i Bindesbøll (Aadum) paa sin Moders, sin egen og Medsøskendes Vegne ..	600	»
Envold Vistesen i Toftum, Hemmet	50	»
Søfren Nielsen i Bandtsbøl, Hemmet	50	»
Dynest Jensen i Norden(aa), Hemmet	50	»
Christen Hansen i Stoffstrup, Aadum	50	»
Laurids Torbensen og Terben Pedersen i Løn- borg	50	»
Mads Madsen i Tarm	300	»

Summa over forskrevne angifne Penge 7192 Rixdlr.

Næst forgangen Aar
i saa Maader
7167 Rdlr. 1 Mark.

Føres til Afkortning og Udgift, som nogle af forskrevne
Mænd til deres Nødtørft haffer optaget efter hosfølgende
Tingsvidners Bemelding, nemlig:

Bølling Herred.

Anders Jørgensen i Videbæk, Vorgod, optaget Penge	30 Rdlr.
--	----------

Peder Christensen i Vester Naffer, Vorgod ..	10	»
Christen Nielsen i Vorgodby, Vorgod	17	»
Las Michelsen i Finderup, Hanning	50	»
Laurids Eskesen i Lindvig, Borris	100	»
Peder Nielsen i Dal, Sdr. Lem	50	»

Hammerum Herred.

Hr. Anders i Sunds	100	»
Jacob Mortensen i Bjøstrup, Gjellerup	200	»

Hjerm Herred.

Bendt Christensen i Storgaard, Handbjerg ...	150	»
Anders Jensen i Tolsgaard, Vejrum	50	»
Søfren Christensen i Sirgaard, Sir	50	»
Peder Christensen i Haslund, Borbjerg	50	»
Christen Graversen i Ølby	50	»
Christen Søfrensen i Gammelby	40	»
Laurids Jepsen i Vognstrup, Navr	20	»

Ginding Herred.

Clemend Nielsen i Løvig, Haderup	25	»
Knud Madsen i Hessel	50	»

Summa forskrevne Afkortning er Penge	1042 Rdlr.
Naar forskrevne Afkortning tages fra den hele	
Summa bliver igen	6150 Rdlr.

Efter at Skatten var lagt, viste det sig altid, at der var Folk, som var blevet sat for højt i Skat, idet forskellige Forhold havde bevirket, at de efter Formuens Angivelse havde maattet bruge mere eller mindre af den opgivne Sum til Udgifter, som de ikke i Forvejen havde kunnet beregne. Men hvis paagældende ved Hjælp af Tingsvidne kunde faa disse Udgifter bekræftet, var de altid sikre paa at faa Skattelettelse.

Vi skal her nævne et af saadanne Tingsvidner, som omfatter flere Personer. Det lød saaledes:

Christen Ollufsen i Sønderby, Herredsfoged til Bølling Herredsting, Niels Jensen i Refstrup og Pæder Pedersen i Bierregaard gjør vitterlig, at Aar efter Guds Byrd 1653, Mandag den 19. December paa forskrevne Ting for Retten fremkom ærlig oc velbyrdig Mand Peiter Reedtz, Kongl. Mayts. Rentemester og Befalingsmand paa Lundenæs hans Fuldmægtig, velfornemme Jens Christensen, Skriver og Ridefoged paa Lundenæs, som louglig begærede og fik et fuldt Tingsvidne af otte Dannemænd, som var forskrevne Niels Jensen i Refstrup, Peder Pedersen i Bierregaard, Jens Sørensen i Dalager, Christen Nielsen i Alkær-sig, Villads Mikkelsen i Raaberg, Laurids Jensen i Skindbjerg, Niels Christensen i Skaarup og Mads Nielsen i Kirkegaard, hvilke forskrevne otte Dannemænd, der alle samdrægtigen vandt paa deres gode Tro og rette Sandhed, at de saa og hørte her for Retten, at Jens Christensen fremlagde efterskrevne Breve, lydendes Ord efter andet som følger: Vi efterskrevne: Anders Jørgensen i Videbæk, Peder Christensen i Vesterager og Christen Nielsen i Nør-gaard, efter som vi forleden Aar angaf at have udstanden-des Penge paa Rente, og haver vi af vores Fornødenhed opbaaret af samme Penge og haver ikke flere nu udstaa-ndes end Anders Jørgensen 20 Rdlr., Peder Christensen 10 Rdlr. og Christen Nielsen 10 Rdlr. Til Vidnesbyrd under deres Zigneter og Mærker underskrevne Dat: Vor-goed den 14. December 1653, og var Peder Christensens Zignet neden paa udi gult Vox trøcht og stod underskre-vet A.I.S., C.N.S., som samme Zedel udviser og ommel-der, hvilke her i Dag blev læst og paaskreven.

Endnu et andet Brev lydendes som følger: Jeg, Las Mi-chelsen i Øster Finderup, kendes med dette mit aabne Brev, at eftersom jeg i forgangen Aar havde den Middel,

at jeg efter Kongl. Mayts. Anordning haver givet $\frac{1}{2}$ Dlr., af hvis Penge jeg havde paa Rente, da er jeg ikke i dette Aar ved den Middel, mens forskrevne Tilstand, formedelst adskillige Tilfald, baade Korn Køb, Skat og andet er optagen til min Fornødenhed. Datum Øster Finderup den 22. November 1653 og var undertrykt et Zignet med videre samme Brev ommelder, her i Dag læst og paaskrevet.

Dernæst fremlagt et Brev, meldendes som følger: Kendes jeg underskrevne, at eftersom jeg forleden Aar paa min egen og mine Stedbørns Vegne angav at have udstaaendes paa Rente 200 Rdlr., da haver jeg til min og deres Fornødenhed af forskrevne Summa optaget 100 Rdlr. til Vidnesbyrd under min egen Haand, Datum Lindvig, den 17. December 1653 og stod underskrevet Lauridts Eskesen, egen Haand og ommeldte her i Dag blev læst og paaskrevet.

Endnu fremlagt en anden Zedel lydendes: Kendes jeg underskrevne, at eftersom jeg forleden Aar angav at have udstaaendes paa Rente 200 Rdlr., og jeg med min salig Hustrus Arvinger haver Skift, haver jeg dertil af forskrevne Summa 50 Rdlr. optaget, saa jeg ikke nu videre haver udstaaendes end som 150 Rdlr. Datum Dall den 10. Augusti 1653 med videre samme Zedel ommelder her i Dag er læst og paaskrevet og var forskrevne Peder Nielsen i Dall her til Vedermaalsting, der dette Vinde gik beskrevet, og var forskrevne Jens Christensen dette indskrevne ved Tingsvinde begærendes beskrevet, at saaledes for os gangen er, som forskreven staar, det vinde, vi med vores Besegling, Datum utt supra«.

Efter ovenstaaende Skatteregnskab af 1653 har der altsaa i det store Lundenæs Len kun været 74 Mænd, som havde Formue. Der iblandt var der kun een Præst, medens de øvrige væsentligt — maaske alle — har været Selvejerbønder. Hvis disse Tal er rigtige, tyder det paa, at

er i Lenet paa nævnte Tidspunkt har hersket stor Elendighed og Fattigdom.

I Bølling Herred var der kun 22, i Hammerum Herred —, i Hjerm Herred 19, i Ginding Herred 14 og i Nørre —torne Herred kun 15, der svarede denne Skat; men vi kan være omtrent sikker paa, at mange Bønder ikke har opgivet hele deres Formue. Den skulde vel opgives til Sognepræsten, som i saadanne Tilfælde vist oftest stod paa Bøndernes Side. Saa de opgivne Formuer er nok en Del for lave.

Den største Formue var paa 1200 Rdlr. og ejedes af Jesper Hansen i Bjøl i Lønborg, og den næststørste paa 600 Rdlr. tilhørte Enken efter Herredsfogden Visti Lassen i Bindesbøl i Aadum Sogn. Den tredie største Skatteyder var Bendt Christensen i Storgaard i Handbjerg Sogn, som var i Besiddelse af en Formue paa 525 Rdlr. Niels Pedersen paa Hykkelbjerg i Sdr. Lem Sogn, som døde ca. 1647 og derfor ikke er nævnt paa Skattelisten, havde en Formue paa 500 Sletdlr., og endelig skal vi nævne Mads Madsen i Tarm, som svarede Skat af 300 Rdlr. Der nævnes kun een med en Formue paa 250 Rdlr. og fem med hver en Formue paa 200 Rdlr. De øvrige er opgivet med Formuer fra 100 til 10 Rdlr.

JENS PEDERSEN

født ca. 1618, død ca. 1681³⁰

Selvejrbonden, som maatte gaa fra sin Gaard, men som alligevel blev Ejer af meget Bondegods

Det er ikke nogen almindelig Bonde, vi her skal fortælle om. Han hed Jens Pedersen, og hans Forældre, Peder Christensen og Kirsten Jensdatter, boede som velhavende Selvejrbønder omkring 1618 i det fattige Hedesogn Rind, et Par Mil Syd for Herning i en lille Landsby ved Navn Nørre Søby, beliggende ved en Sø, kaldet Søbysø. Flere end tre-fire Gaarde har der næppe været i Byen. Det er her det store Brunkulsleje ligger.

I en anden Selvejergaard boede en Mand ved Navn Las Jensen. Han var Svoger til Peder Christensen, idet han var Broder til dennes Hustru, Kirsten Jensdatter; han var saaledes Jens Pedersens Morbroder.

Manden, Peder Christensen, var en haard og kold Natur, som næppe har omgaaedes sin Hustru og Søn med megen Æmhed. Dette gav sig snart til Kende for sidstnævntes Vedkommende.

Efter kort Tids Ægteskab døde Hustruen, og Manden stod ene tilbage med Sønnen Jens Pedersen.

Straks efter, at Peder Christensen havde mistet sin første Hustru, giftede han sig anden Gang med Johanne Thomasdatter, med hvem han havde flere Børn. Ifølge Loven skulde han forinden have holdt Skifte efter sin afdøde Hustru, for at Sønnen Jens Pedersen kunde faa den Arv, som efter Loven tilfaldt ham efter Moderen, men det havde Faderen undladt, naturligvis for at berige sig paa sin

Søns Bekostning. Der gik flere Aar, inden hans bedrageriske Forhold kom frem i Lyset, men saa blev det opdaget og paataalt for Retten af Drengens Morbroder, Niels Jensen fra Hesselaa. Efter Herredsfogdens alvorlige Henstilling lod Faderen da endelig foretage Skifte; men da det færdige Skiftebrev senere kom frem og blev kendt af flere, viste det sig, at det var ulovligt lavet, og at Peder Christensen havde gjort sig skyldig i grove Bedragerier imod sin Søn, idet Skiftebrevet næsten var ugyldigt fra Ende til anden.

Vi skal nævne følgende ulovlige Ting: Jordegodset og en Del af Løsøret var ikke blevet indført. Skiftet var ikke blevet holdt til rette Trøndingsdag, som det burde efter Loven. Det var først gjort og dateret fem eller seks Aar efter Kirsten Jensdatters Død, og endelig var Skiftebrevet med Registrering og Vurdering heller ikke bekræftet paa Tinge, som det sig burde, og — hvad der vel var det værste — kun Samfrænderne paa Peder Christensens Side havde været med til Delingen, medens Moderens Slægt overhovedet ikke havde været til Stede.

Dette falske Skiftebrev blev naturligvis dømt paa Hjemmetinget og landede derefter i Landstinget, hvor det fik følgende Dom:

»Saa og efterdi samme Vurdering og Skifte er Børnegods angaaende og ikke befindes nogen paa Moderens Side det at have overværet efter Forordningen, og samme Vurdering og Skifte ikke til rette Trøndingsdag er sket og gjort, som det sig burde,

Da finder vi efter saadanne Lejlighed
samme Skifte og Vurdering magtesløs at være!«

Dermed blev Peder Christensen dømt til straks at holde nyt og lovligt Skifte efter sin første Hustru, og nu blev det aabenbart for alle, hvilken fræk og listig Bedrager han

havde været over for sin værgeløse Søn i den Hensigt at tilrane sig en Del af den Arv, som tilkom ham.

Ikke længe efter døde Peder Christensen, og hans anden Hustru, Johanne Thomasdatter, flyttede derefter med sine Børn til Isen i Ikast Sogn. Det maa betegnes som en Sjældenhed at træffe Skiftebreve, der gaar saa langt tilbage som til 1625 eller der omkring. Det indeholder mange interessante Ting. Saaledes ser vi, hvilke Kvindeklæder Kirsten Jensdatter har haft i sine Kister. Der nævnes 1 blaa Klædesskjørt til 4 Daler, 1 sort engelsk Cape til 9 Daler, 1 sort engelsk Trøje til 1½ Daler, 1 Bommesies Snørliv til 2 Mark, 1 sort, foret Lue til 3 Daler, 1 blaa Raphis Forklæde til 2 Mark, 1 sort, engelsk Skjørt til 4 Daler, 1 rød Vadmel's Skjørt til 1 Daler, Linklæder: 2 Opleder til 2 Mark, 4 Halsklæder, 2 Mark, 1 Forklæde, 2 Mark, 1 Lin Hat, ½ Mark, 1 Hovedklædesæt, 1½ Daler.

Efter dette at dømme har hun været velklædt, og da dette Uddrag er taget fra det ulovlige Skiftet brev, har hun vel sagtens haft en Del mere, men det har Peder Christensen snarest foræret sin anden Hustru.

Lad os gaa ind i Stalden og se, hvor stor Besætningen er. Der staar 4 Øxen, og hvert Par er vurderet til 22 Daler, og derefter følger 2 Kvier, vurderet til 10 Daler, 1 graa Ko og en rød Ko til 16 Daler, 1 sort-hvid Ko til 6 Daler, 1 anden rød Ko og 1 sorthovedet Ko til 12 Daler, 1 graa ung Stud til 6 Daler, 1 liden Kvie til 3 Daler. Endnu 2 Stude til 16 Daler, 2 Kalve til 3 Daler, 2 gamle Svin og 3 Grise til 4 Daler.

Vi ser derefter ind i Faarestien. Der er 24 Faar, hvoraf hvert er sat til 2½ Mark, og 4 Væddere, hver sat til 3 Mark, og 16 Lam til 1 Mark, er 22 Daler. I Hestestalden staar 2 Heste til 35 Daler. Paa denne Egn holdt man i gamle Dage mange Geder, og paa Gaarden her er der 16 Geder, hver Ged sat til 2½ Mark, 4 Bukke, hver Buk 3

Mark, 2 unge Geder, hver 2 Mark, 12 Kid, hvert Kid 1 Mark, er 16 Daler 3 Mark.

Men da Skiftebrevet var ulovligt, har Besætningen nok været noget større, da Peder Christensen sandsynligvis har holdt enkelte Dyr uden for Skiftet til Fordel for sig selv. Da det var færdigt, blev der kun 53 Daler, 2 Mark til Jens Pedersen, betydeligt under, hvad han havde Ret til. Da det lovlige Skiftebrev desværre ikke er bevaret, ved vi ikke, hvor stor hans virkelige Arv blev.

Da Peder Christensen døde forholdsvis ung, og hans Enke og Børn af andet Ægteskab var flyttet til Isen i Ikast Sogn, blev Gaarden overdraget til Sønnen af første Ægteskab, den flere Gange før omtalte Jens Pedersen. Det har maaske været omkring 1640. Efter Overtagelsen bortfæstede han Gaarden til en Bonde ved Navn Lars Nielsen og gav sig til at drive Handel med forskelligt. Det var noget, der interesserede ham, og som han forstod sig paa, det ser vi i alt Fald senere i hans Liv.

Naturligvis maatte han ikke glemme at føre Tilsyn med sin Gaard. Der gik det mindre godt; der trængtes til Driftskapital, som han havde for lidt af. Han henvendte sig derfor til Herredsfogden Jacob Mortensen Barfod og bad ham om et Laan mod Pant i sin Gaard. Der var intet i Vejen, han fik de tiltrængte Penge, 150 Rigsdaler ialt. Det hjalp, men ikke længe, og da Tilbagebetalingsfristen var omme, stillede Herredsfogden værdig og striks og krævede sine Penge, som han var bleven ængstelig for at miste. Jens Pedersens Bøn om Henstand tog den haarde og stolte Herredsfoged intet som helst Hensyn til. Der var han urokkelig, Pengene skulde reddes. Derfor ansøgte han Landstinget om Tilladelse til at gøre Indvisning i paagældende Gaard, hvad han selvfølgelig fik. Det vil sige, Retten udtog to Selvejere, som skulde foretage Vurdering og gøre Udlæg for saa mange Penge, som Panthaveren havde i Gaarden. I

dette Tilfælde blev det Peder Christensen i Gjellerup og Jacob Pedersen i Nørre Søby, der skulde foretage Vurdering og Udlæg; men da Gaarden og Besætning ikke kunde dække Laanet, 150 Rigsdaler, maatte Jens Pedersen miste sin Ejendom, og da han dermed havde mistet alt, viste Herredsfogden ham vist den sidste »Hjælp« og fik ham for en Tid dømt fredløs*, hvad der maa svare til i vore Dage at gaa Konkurs. Det betød for Jens Pedersen, at han i denne Tid ikke var noget som helst betroet.

Men han havde naturligvis gjort, hvad han kunde for at hindre ovennævnte Indvisning. Han havde indsendt nedenstaaende Skrivelse til Retten, samt faaet Jens Madsen i Hesselbjerg til at tale sin Sag paa bedste Maade; men det lykkedes som sagt ikke. Skrivelsen lød:

»Kiendes jeg mig, Jens Pedersen, født i Nør Søby, at eftersom jeg haver pantsat den halve Gaard udi forskrevne Nør Søby, som Las Nielsen paabor, til Jacob Mortensen i Bjødstrup, og han nu tiltaler mig for samme Pantepenge med Vurdering og Udlæg af forskrevne Halvegaard og dens Tilliggende, da giver jeg Jens Madsen i Hesselbjerg Fuldmagt til paa mine Vegne at gaa i Rette til Herredsting, Landsting og hvor Behov gøres udi samme Sag, gøre og lade, ligesom jeg selv personlig var til Stede, og tilbyder jeg mig uden noget Ophold at gøre bemeldte Jacob Mortensen Udlæg for samme Gæld i forskrevne Pantegods efter uvildige Dannemænds Vurdering og kongl. Mayts. Reces, efterdi jeg ikke haver andre Middel bemeldte Jacob Mortensen at betale med.

Til Vidnesbyrd min egen Haand underskreven.

Achtum Hesselbjerg, den 17. Novembris Anno 1647.

Jens Pedersen, Egen Haand.«³¹

* En gældbunden Mand kunde dømmes fredløs.

Der er noget, der tyder paa, at Jens Pedersen har været en dygtig og beregnende Handelsmand, som var rask i Vendingen, naar det drejede sig om Penge og Forretning. I Kolding boede omkring 1640-48 en Købmand ved Navn Niels Madsen Vedell, han stammede fra Hesselbjerg, hvor flere af hans Søkende boede; forøvrigt var der en Søster til ham, som boede i Kirke Hvalsø paa Sjælland, og de øvrige boede spredt i Jylland. Jens Pedersen og denne Søkendeflok kendte hinanden udmærket. Imidlertid døde Niels Madsen Vedell i Kolding, og der gik hurtigt Bud til de mange Familiemedlemmer, som vist havde Udsigt til en ret betydelig Arv. Den afdøde Borger havde sikkert været en holden Mand.

Men hvorledes blev der sendt Bud til Sjælland? Da vi i Tiden lige efter Niels Madsen Vedells Død træffer Jens Pedersen ovre hos hans Søster, og han var Handelsmand og vant til at rejse, har man vel bedt ham om paa Familiens Vegne at tage derover og melde Broderens Død, eller har han maaske selv tilbudt sig i Haab om at faa lidt Fortjeneste ud af det? Det er i alt Fald klart, at Jens Pedersen har gjort den lange Tur med Forretning for Øje, hvad da ogsaa tydeligt ses af denne Skrivelse, som her følger:

»Kendes jeg mig, Jens Sørensen, nu boendes i Kirke Hvalsø i Voldbys Herred i Roskilde Len, og hermed vitterliggør, at eftersom vi for nogen Tid siden er tilfalden en Arv, som min Hustru, Johanne Madsdatter, er tilkommen efter hendes Broder, Niels Madsen, forrige Borger i Kolding, skal ved Døden være afgangent, hvilke begge, baade min Hustru og forskrevne hendes salige Broder, var født og baaren i Hesselbjerg i Ikast Sogn i Hammerum Herred, og som formærkes, at rette Trøndingsdag efter ham skal indfalde den 18. April førstkommendes, saa jeg og min Hustru da der burde at møde og tilkendegive, med hvad

Formue os efter ham med Rette kunde tilkomme, hvilket os umuligt er nu at komme fra Hus og Hjem af adskillige Aarsagers Skyld, hvor udover jeg med min Hustru er begge til Sinds bleven og med vores fri Vilje og beraad Hu haver at sælge og afhænde fra os og vores Arvinger og til denne Brevviser, Jens Pedersen, barnefødt i Rind Sogn i Nørre Søby By i Hammerum Herred, alt hvad Arvelodder og Parter, som med Rette efter den salige Mand kan tilkomme, være sig i Boe, Boeskab, Sølf og Penning, intet undtagen i nogen Maade, saa han maa annamme og oppebære, bruge og beholde samme vores tilfalden Arvepart og gøre sig saa nyttig, som han bedst kan, og haver forskrevne Jens Pedersen os derfor betalt og tilfredsstillet, saa vi takker ham al Ære, Dyd og godt, og derfor fuldkommelingen i Stedet igen vil fri, frelse, hjemle og tilstaa ham og hans Arvinger for os og alle Arvinger samme Arvelod upaatalt i alle Maader og holde ham det skadesløst, og derfor han ogsaa Fuldmagt haver paa vores Vegne at gjøre og give derfor en tryk og uryggelig Afkald, som den billigen bør, naar han for samme Arvelod er tilfredsstillet og det saa fuldkommelig, som jeg selv paa min Hustrus Vegne tilstede var, at saa i Sandhed, som forskrevet staar, haver jeg her undersatt mit Navn med 3 Bogstaver, og venlig ombedet min Sognepræst til Vitterlighed.

Datum Hvalsøe den 9 Aprilis Anno 1648.

J. S. S.

At dette samme er vist og sandt, vidner jeg med min egen Haand herunder dette Skrift.

Peder Lavridsen,

Sognepræst til Hvalsøe og Sochløse Sogne.«³²

Jens Pedersen har nok været tilfreds med sin Sjællandsrejse, og det er hans Haab at faa endnu mere ud af den.

Derfor gør han en Tur over til Præsten i Ikast, Hr. Poul Nielsen, som han skyldte en Del Penge. Her gjorde han Rede for sin Tur til Sjælland og tilbød at overlade Præsten det Brev, han havde faaet af Jens Sørensen og hans Hustru i Kirke Hvalsø, hvis hans Gæld da maatte blive betragtet som betalt.

Det vilde Præsten godt gaa ind paa; dog var der en alvorlig Mangel ved nævnte Brev, idet det ikke var blevet læst paa det lokale Herredsting; men Jens Pedersen afleverer en Skrivelse, hvori han lover ved sin »redelige Tro« i Løbet af tre Uger at faa Sagen ordnet. Skrivelsen lyder saaledes:

»Kiendes jeg underskrevne Jens Pedersen Søbye og for alle vitterliggør i dette mit obne Brev, at eftersom jeg havde Fuldmagt af Johanne Madsdatter, forskrevne salig Niels Madsens Søstermand, Jens Sørensen, boendes i Sjælland i Roskilde Len i Hvalsøe paa hendes Arvelod, som hun med Rette efter hendes salig Broder i hendes Part arveligen tilfalde kunde, da efterdi samme Fuldmagt ikke til Tinge var gjort, som det sig bør, og vellærde Mand, Hr. Poul Nielsen i Ikast, som jeg er Penge skyldig, samme Arvelod i sin Betaling er ombedet at ville annamme, lover jeg bemeldte Jens Pedersen paa min redelige Tro og lover fra Sjælland at forskaffe Hr. Poul en nøjagtig Fuldmagt med Tingsvindere Stadfæstelse og nøjagtig Forvaring, som det sig bør i alle Maader, og dett hannem skadesløst at holde, og inden i Dag 3 Uger forskrevne Bevis at tilstede Hr. Poul; til ydermere Forsikring og tryk Forvaring haver jeg dette underskrevet med egen Haand, og ombedet Morten Christensen Corporal med mig til Vitterlighed at underskrive.

Datum Ikast Vor Herre Himmelfartsdag 1648

Jes Pedersen, egen Haand.

Morten Christensen, egen Haand.»³²

Da Præsten kommer til Kolding i Anledning af Skiftet, vil man ikke kendes ved Jens Pedersens Brev, idet man hævdede, at paa det Tidspunkt, da han fik det udleveret, var han fredløs. Sagen kom for Retten, og Dokumentet blev dømt dødt og magtesløst.

Jens Pedersen maa dog snart have faaet sin Fred tilbage; thi omkring 1660³³ træffer vi ham i Nabogaarden til Nr. Søby, nemlig i Vester Høgild, hvor han er bleven Fæstebonde til Lundenæs Slot. Og ved samme Tid er han bleven gift med Enken i Øster Høgild, Ane Pedersdatter, hvis Mand, Christen Blok, vist lige var død; han havde været Selvejer, og i hans yngre Dage hed det om ham, at han i mange Aar havde tjent som Fændrik i Hæren, og at han var Præstesøn. Han var tillige Ejer af Gaarden Holt. Enken har næppe været ret gammel og var vist Christen Bloks anden Kone.³⁴

Jens Pedersen viste efterhaanden, at han duede til noget. Han drev sin Gaard mønsterværdig, og ved Siden af var han en betydelig Handelsmand, og det var i det store; thi han har handlet baade med Stude og Ejendomme m. m., og efterhaanden blev han efter den Tids Begreb en rig Mand. Dette kan man blandt andet skønne af, at han svarede den saakaldte Krigsstyrskat, som almindelige Bønder ikke skulde betale. Der findes en Fortegnelse over, hvor mange der i hele Lundenæs og Bøvling Amter 1677 svarede denne Skat. Hvis den er rigtig, saa har der været 349 Skatteydere — hvor iblandt der var Præster, Forpagtere og Godsejere — som har svaret bemeldte Skat. Af de 349 Skatteydere er der kun 79, der svarer større Skat end Jens Pedersen. Hans Skattebeløb lød paa 11 Rigsdaler, 4 Mark, 8 Skilling, og da det vel kun var for eet Kvartal, blev det en stor Sum.³⁵

Efterhaanden var Jens Pedersen kommen i Besiddelse af følgende Gaarde: I Rind Sogn ejede han Mørupgaard samt 2 Gaarde i Øster Høgild, i Gjelleruplund havde han 1

Gaard (maaske 2) og i Assing Sogn ejede han sammen med Svogeren Niels Nielsen fra Gammel Arnborg Kibæk Mølle. Ialt var det samlede Gods paa 14 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, hvilket var forholdsvis meget, da der ellers var lidt Hartkorn paa Gaardene i disse fattige Sogne i Hammerum Herred.³⁶

I Rind Sogn laa et Stykke øde Jord, som havde været bebygget og været beboet af en Clemen Andersen, og han havde svaret noget Skat af Ejendommen, men da han i flere Aar undlod at betale, maatte han gaa fra Stedet.

Den driftige Jens Pedersen i Vester Høgild, i hvis Nærhed Jorden maaske har været beliggende, lejede foreløbigt Jordstykket et Aar paa den Betingelse, at han hvert Aar til Sankt Michelsdag skulde erlægge paa Amtstuen 6 Slettedaler samt bebygge bemeldte Ejendom. Det var 1678, og Manden, han havde lejet Jorden af, var Rasmus Andersen. Overdragelsen havde fundet Sted paa Nørre Vosborg den 31. Juli.³⁷

Jens Pedersen fik ikke alene meget ud af sin Handelsvirksomhed, men han havde sikkert ogsaa gode Indtægter af sine Gaarde, idet han havde en Fæster paa hver af dem, og han havde ogsaa andre Indtægter. Han havde fæstet Rind Sogns Kongetiende i mange Aar. Der var en Del Besvær forbundet dermed, da det ofte kneb med at faa Tienden ind; men det har vist alligevel givet gode Penge; thi Fæstet fortsattes af hans Enke.³⁸

Og Fæstegaarden havde han drevet godt frem; det ses af Kop- og Kvægskatten for 1678, som fortæller os, at han dette Aar har 2 Heste, 4 Køer, 3 Ungnød, 8 Faar og 1 Svin, og at hans Besætning er større end paa andre Gaarde i Herredet af samme Størrelse. Næst efter Præsten svarer han den største Kop- og Kvægskat i Rind Sogn.³⁹

Sidste Gang, vi hører om Jens Pedersen, er 1681; thi det Aar sælger han sammen med Niels Nielsen i Gammel Arn-

borg Kibæk Mølle. Om denne Handel hedder det: »Kiendes jeg, Jens Pedersen i Vester Høgild, og Niels Nielsen i Arnborg og hermed for alle vitterliggiør udi dette vort aabne Brev, at eftersom velædle og velbyrdige Hr. Major James Godsman paa Tanderup haver os afkøbt vort Pantebrev paa Kibæk Mølle, beliggende i Assing Sogn med alt dets Mølleskyld, Herlighed og Frihed, hvilken bemeldte Kibæk Mølle Jens Pedersen i Høgild og Niels Nielsen i Arnborg har haft i Pant af Anders Christophersen i Salling og Jens Pallesen af Vanting, bosiddende i Fyn, som deres salige Forældre, nemlig Christopher Andersen og Palle Christensen tilkom i deres Fordring efter salig Erich Qvitzou til Tanderup hans udgivne Obligation.«⁴⁰

Sandsynligvis er denne Handel en af hans sidste Forretninger. Hvad denne Fæstebonde har præsteret i en Tid, hvor Godsejernes Magt endnu var overvældende paa Landet, maa betragtes som enestaaende og ikke mindst, fordi man maatte begynde paa bar Bund, takket være Herredsogden Barfods ufravigelige Krav paa at faa gjort Indvisning i hans Gaard, saa at han mistede alt. Denne Mand fortjener at blive mindet.

Efter Jens Pedersens Død drev hans Enke Gaarden med Dygtighed til omkring Aar 1700, da en af Sønnerne overtog den. Vi skal endnu høre lidt om Livet paa Gaarden i den Tid, hun stod for Styret.

Nogle Aar efter Mandens Død skete der en Begivenhed, som satte Beboerne i Vester Høgild og i Nabogaarden Holt i en ordentlig Forskrækkelse. Der opstod en Dag en forrygende Sandstorm fra Nordvest, saa Himmel og Jord stod i eet, og de fine Sandskorn lagde sig over Mark og Eng og borede sig ind gennem de utætte Døre og Vinduer, saa det var næsten helt forfærdeligt for de stakkels Beboere. Og da Stormen holdt op, var der sket betydelig Skade baade her og der; men det gik dog taaleligt.

Sandstormen var brudt ud ved Gaarden Svenlund, beliggende ved Rind Kirke, der laa et godt Stykke fra Vester Høgild. Den var formodentlig opstaaet derved, at et Stykke Hede var afbrændt og Ilden har ædt sig saa dybt ned, at det øverste Morlag er brændt af, og det løse Sand er kommet til Syne, og Stormen har da sat dette i Bevægelse, og efterhaanden, som den fik sig boret dybere og dybere ned, bredte det sig med stor Fart ud til Siderne, saa de mægtige Sandskyer næsten kunde formørke Himlen.

Det var den første Sandstorm, men der fulgte mange efter; og Skaderne paa de nævnte Ejendomme blev større og større. Der maatte gøres noget, ellers vilde Beboerne bukke under. Værst var det gaaet ud over Svenlund, den var ubeboet i flere Aar.⁴¹

Da fik de skadelidte Bønder det Raad, at de skulde »saa« Helmtræer i det løse Sand, som derved vilde blive bundet saa fast, at Fygningen vilde høre op. Det blev gjort, og det blev Gaardenes Redning.

At Gaardene var deres Undergang nær, viser et Par Udtalelser fra en gammel Retssag fra 1697. Den ene lød saaledes: »Hvis der ikke var blevet »saaet« Helmtræer i Sandet, var ikke alene Svenlund, men endogsaa Vester Høgild og Holt blevet ganske ruineret og fordærvet«, og den anden Udtalelse gik ud paa det samme. Den lød: »Hvis Helmtræer i bemeldte Sande ej var bleven »saaet«, havde ej alene Svenlund, men endog Vester Høgild og Holt Gaarde været for nogle Aar siden ganske øde af Sandflugt, saa intet Menneske derpaa kunde have boet efter menneskelig Tykke«.

Foruden Vester Høgild havde Gaardene Donsig og Svenlund nogle Enge beliggende langt ude mod Øst i Trolldkjær i Køljkjær, nær ved Ikast Sognegrænse; paa Grund af den lange Afstand ud til Engene kunde man ikke fra Hjemmene føre noget som helst Tilsyn med disse. Dette var

uheldigt, og det havde til Følge, at Kreaturerne fra de nærmest liggende Ikastgaarde havde frit Spillerum paa Engene, undertiden kunde hele Flokke drive omkring derpaa. Derved skete der stor Fortræd. Græsset blev ædt af, og de bløde Enge blev traadt saa dybt ned, at de led megen Skade derved.

Dette utilbørlige Hærværk af fremmede Kreaturer blev naturligvis ofte paatalt, ikke alene af Ane Pedersdatter i Vester Høgild, men ogsaa af de øvrige, som det gik ud over; men da det stadig ikke hjalp, tabte de Taalmodigheden og klagede til deres Husbonde paa Lundenæs Slot. Slotsherren gav da Ordre til sin Delefoged paa Bjødstrup i Gjellerup Sogn, at han skulde tage sig af denne Sag. Delefogden var ingen ringere end Ane Pedersdatters Søn, Peder Jensen fra Vester Høgild, som for ikke saa længe siden havde overtaget denne ansete Stilling. Det var ham kærkomment, at han kunde faa Lejlighed til at komme sin Moder og sine Venner fra Donsig og Svenlund til Hjælp i deres vanskelige og ubehagelige Engstrid, som han selv var indforstaaet med. Han kendte jo baade Engene og de ligegyldige og hensynsløse Gaardmænd fra Ikast.

Først sendte Delefogden to Forbudsmænd fra Gjellerup over til de paagældende Ikastmænd, nemlig til Niels i Hedegaard, Christen i Bøgeskov, Mads Christensen i Lille Nørlund og til Claus og Peder Christensen i Store Nørlund i Ejstrup, hvor de mundtlig skulde forbyde dem at lade deres »Qvæg og Fæmøn fra denne Dag af komme ud i Troldkjærs bløde Enge«, da de ikke besad nogen som helst Ret til disse, og hvis de ikke overholdt Forbudet, vilde de blive straffet strengt efter Lovens Regler.

Men for at være paa den sikre Side lod Delefogden udfærdige et skriftligt Forbudsvidne, som blev læst og paa-skrevet paa Herredstinget og lod derefter de samme Mænd indstævne til at møde der den 20. April 1695 for at høre

nævnte Vidne. I dette staar der blandt andet om Ikastmændenes Behandling af Troldkjær Enge, at »de skammelig med deres Qvæg og Fæmon havde ladet disse nedtræde og i alle Maader ladet dem ilde medhandle«. Dermed havde disse Mænd nu Lovens Straf hængende over Hovedet, hvis Forbudet ikke blev overholdt. Men det har nok hjulpet, saa Engene derefter har faaet Lov til at ligge i Fred.⁴²

Ane Pedersdatter havde, som før nævnt, overtaget Fæstet af Sognets Kongetiende. Det gav gode Indtægter, men det forvoldte hende ogsaa en Mængde Ærgrelser, da mange af Tiendeyderne var uvillige til at betale, og nu og da maatte hun gaa Rettens Vej for at faa sine Penge ind. Det var ikke rart; det skaffede hende adskillige Fjender.

1698 var blandt de vanskelige Aar. Da var der mange, som undlod at betale. Hun besluttede da at lade disse indstævne. Hun var nu en gammel Kone og kunde derfor ikke selv tage sig af den Sag; saa lod hun sin Svigersøn, Peder Jørgensen, der var bleven Delefoged paa Lundenæs efter hendes Søn Peder Jensens tidlige Død, ordne det for sig. Der var ialt 10 Mænd fra Sognets forskellige Gaarde, som ikke vilde betale, og Delefogden lod nu disse indstævne til at møde paa Herredstinget 1. April 1699 for at modtage Dom i Sagen; men da deres Navne blev raabt op i Retten, var der ingen, der svarede. Der var altsaa ingen af de vrangvillige Bønder mødt.

Saa blev Sagen udsat indtil den 29. April. Men heller ikke da var nogen af dem mødt op. Det gjorde dog ikke Forholdet bedre for dem.

Nu begærede Delefogden Dom i Sagen paa Ane salig Jens Pedersen i Vester Høgilds Vegne. Dommen lød saaledes:

»Derpaa slutted, at som ingen af de indkaldede enten selv mødte op eller nogen paa deres Vegne, som imod forskrevne Fordring nogen Genmæle gør, men med deres Ude-

blivelse sig selv skyldig kender, da ved jeg derom med min Dom ikke at befri, de jo pligtig er og bør forskrevne resterende Kongetiende inden 15 Dage at betale med denne Processes Bekostning eller lide Nam og Vurdering i deres Bo og Gods, hvor det findes, efter Loven.« Der var altsaa intet udenom.

Vester Høgild havde i en lang Aarrække manglet Tørvejord, eller maaske har den, som hørte til Gaarden, været af saa ringe Kvalitet, at den var ubrugelig, men Ane Pedersdatter havde da med Nabomændenes Billigelse ladet sine Tørv grave ude paa Øster Høgilds Hede, hvor der var rigeligt af god Tørvejord. Traditionen stammede vel saa helt tilbage til den Tid, da Jens Pedersen selv ejede disse Gaarde. Og Ane Pedersdatter og Ejeren af den anden Halvgaard i Vester Høgild fortsatte hvert Aar deres Tørvegravning, hvor de plejede.

Men det blev der sat en Stopper for, thi der var kommen nye Folk til Øster Høgild, hvoraf den ene hed Jens Christensen. De ønskede ikke at have uvedkommende til at grave Tørv og Jordsoj i deres Heder, hvorfor de sendte to Forbudsmænd, Peder Michelsen i Kollund og Søren Laursen i Holt, over til Beboerne i Vester Høgild, for at de paa Øster Høgild Mændenes Vegne mundtlig skulde meddele, at de fra denne Dag af ikke maatte grave eller lade grave Tørv eller Soj eller i det hele afhente Jord fra deres Hede.

Derefter maatte Ane Pedersdatter og Manden i den anden Halvgaard møde i Retten for personligt at paahøre samme Forbudsvidne blive læst op. Paa Ane Pedersdatters Vegne mødte hendes Søn, Jens Jensen, som intet havde at sige imod det oplæste Forbud. Den anden Mand, som ogsaa var indkaldt, var derimod ikke mødt.

Derefter fik Jens Christensen i Øster Høgild og hans Nabomand paa Begæring udstedt et Tingsvidne.⁴³

Her endnu et lille Billede fra Hverdagens Besværligheder, som heller ikke er ukendt i vore Dage. Samme Aar, som Ane Pedersdatter havde modtaget ovennævnte Tørveforbud, undveg deres Tjenestekarl, Christen Svendsen Vejen, fra dem. Det var meget ubejligt, da det skete i Sommerens travleste Tid. Da Karlen ikke kom tilbage, og de intet hørte fra ham, lod Ane Pedersdatter sin Søn, Jens Jensen, efterlyse ham fra Herredstinget. Da det kom Karlen for Øren, at han var bleven efterlyst og tillige var blevet indstævnet for Retten paa Grund af sin Undvigelse, turde han ikke forblive skjult længere, men mødte den fastsatte Dag, den 5. August, for Retten, hvor han straks indrømmede, at han var løbet bort fra sin Plads i Vester Høgild, og som Grund foregav han, at det var Jens Jensen, som havde vist ham bort, hvad naturligvis kraftigt blev benægtet af denne.

Herredsfogden afsagde følgende Dom over Karlen: »Saasom Christen Svendsen Vejen af Ane salig Jens Pedersens Tjeneste i Vester Høgild uden foregaaende Opsigelse ulovlig førend Fardag er undvigt imod hans kgl. Majestæts allernaadigste udgangne Forordning om Land Militiens Session af 27. December 1701, saa og imod 3. Bogs 19. Cap. 11. Ark, da bør han at have forbrudt sin halvaars Løn til bemeldte Ane Pedersdatter.«⁴⁴

Ved denne Tid overdrog Ane Pedersdatter Gaarden til ovennævnte Søn, Jens Jensen. Vi ved ikke, naar hun døde. Hvad Flid og Dygtighed angaar, har hun næppe staaet tilbage for sin forlængst afdøde Mand, hvis Eftermæle sent blev glemt i Sognet.

PEDER JENSEN

i Vejlstруп, Ulfborg

Karlen, der ikke vilde fæste sin fædrene Gaard ⁴³

Vejlstруп i Ulfborg Sogn er en gammel Slægtsgaard, hvor samme Slægt har boet fra 1642-1697, nemlig Bedstefaderen Bertel Bertelsen, Faderen Jens Bertelsen og Sønnen Peder Jensen. Det er om denne sidste, vi skal høre. Faderen og Bedstefaderen havde begge været Fæstere til Nørre Vosborg i Ulfborg Sogn, hvorunder Vejlstруп laa. Det var en af Sognets største Gaarde. 1664 var den i Hartkorn sat til 12 Tdr., men ved Matrikelsforandringen 1688 blev det sat ned til 10 Tdr. Der boede to Familier paa Gaarden, og hver besad Halvdelen.

Peder Jensens Forældre, Jens Bertelsen og Anne Pedersdatter, døde begge pludseligt 1684, vel af en eller anden smitsom Sygdom. Der staar om dem, »at de begge hastelig bortdøde«. De har vel været i deres bedste Alder; thi de efterlod sig »4 umyndige Smaapiger« og en voksen Søn, den forannævnte Peder Jensen. Denne var ikke i Hjemmet, da Forældrene døde, men tjente hos Jørgen Jørgensen i Husby, vist en Slægtning af ham.

Det var en trist Tildragelse med det dobbelte Dødsfald. Hvorledes skulde det gaa de fire Smaapiger, der nu stod ene tilbage paa Gaarden? Og Herremanden manglede en dygtig Fæster i den afdødes Sted.

Da foreslog Fuldmægtigen paa Nørre Vosborg, Peder Andersen, at man skulde forsøge at faa overtalt Sønnen Peder Jensen i Husby til at træde i sin Faders Sted, da

man vidste, at han trods sin unge Alder var en dygtig Karl, men man var ogsaa indforstaaet med, at han helst vilde forblive i sin gamle Plads; dog lykkedes det Fuldmægtigen at overtale ham til udelukkende af Hensyn til sine smaa Søkende at blive sin Faders Efterfølger, i alt Fald foreløbig og uden at forbinde sig til noget Fæsteforhold; thi han var fast besluttet paa, at han ikke vilde være Fæstebonde under Nørre Vosborg. Maaske vidste han fra sin Fader og Bedstefader, at der ikke kunde være noget tillokkende i at tjene under nævnte Gods.

Da Peder Jensen kom tilbage til sin Fødegaard, lovede han sin Husbonde, Frands von Schwanwede til Nørre Vosborg, at han vilde blive paa Gaarden og drive den med Troskab og Flid og i rette Tid betale de forskellige Afgifter, indtil hans Søkende kunde blive saa store, at de kunde klare sig selv. Derimod vilde han ikke modtage noget Fæstebrev eller betale Stedsmaalspenge eller Indfæstning.

Dette var Herremanden naturligvis ikke tilfreds med; men da det var vanskeligt at faa en brugelig Fæster til den ret store Gaard, og han vidste, at Peder Jensen var en særdeles dygtig og pligttro Karl, som han i et og alt kunde stole paa, lod han ham under disse særlige Forhold overtage Gaardens Drift.

Det var godt baade for Børnene og Gaarden. Børnene fik en god og kærlig Forplejning, og Gaarden blev veldreven til Herremandens og Fuldmægtigens store Tilfredshed. Men da han havde været paa Stedet i seks Aar, indtil 1690, og hans Søkende var saa store, at de kunde klare sig selv, besluttede han at flytte, selv om hans Forældre og Bedsteforældre havde levet deres Liv her og forøvrigt ogsaa havde været estimerede Folk, som var regnet blandt Sognets bedste, og selv havde han mange Minder fra sine Barndomsdage paa Gaarden; men alligevel vilde han bort,

skønt han var klar over, at Godsejeren ikke uden videre vilde lade ham rejse.

Han havde staaet sig godt hos Ridefogden eller Fuldmægtigen paa Nørre Vosborg, Peder Andersen, som havde været hans foresatte indtil 1687, da han traadte tilbage og blev afløst af Mads Poulsen fra Overlund i Nauer, og denne var ham imod.

Da Peder Jensen 1690 meddelte Godsejeren, at nu vilde han ikke forblive længere paa Vejlstrup, fik den nye Fuldmægtig Ordre til paa sin Herres Vegne ved Dom at tvinge Karlen til at forblive som Fæster. Han blev indstævnet, og Mads Poulsen bad ham om at bevise, hvilken Ret han havde til at drive Vejlstrup, og kunde han ikke det, henstillede han til Dommeren at dømme Karlen for paa ulovlig Vis at have siddet paa Gaarden.

Da stod Peder Jensen frem i Retten og viste en Attest fra Sr. Peder Andersen, forhen Fuldmægtig paa Nr. Vosborg, som forklarede, med hvad Ret han havde drevet Vejlstrup. Dokumentet var af Dato den 4. November 1690 og lyder saaledes:

»Saasom Peder Jensen Vejlstrup i Ulfborg Sogn mig an søger, da attesterer jeg herved, at saasom hans salige Forældre, salig Jens Bertelsen og Anne Pedersdatter, forhen boede i bemeldte Vejlstrup, og Anno 1684, medens jeg var Fuldmægtig ved Nørre Vosborg, begge hasteligen bortdøde og sig hel slet Midler og ringe Tilstand tillige med fire umyndige Smaapiger efterlod, da havde jeg samme Tid stor Besværlighed med at bevæge deres Broder, bemeldte Peder Jensen, som da opholdt sig hos Jørgen Jørgensen i Husby, til, at han vilde inddrage i Gaarden til bemeldte sine Søskende, hylde dem og stræbe med dem og Gaarden, hvilken ellers var bleven øde, og der havde ikke været andet Raad for de smaa stakkels Pigebørn end tage Betlerstaven, hvorfor han endelig for deres Skyld lod sig

overtale og siden, saa længe jeg forblev der ved Stedet (Nørre Vosborg), nemlig til 1. Maj 1687, stræbte med dem og Gaarden som en skikkelig, ærlig Karl, udredede Skatterne, saavel for den Tid, de forfaldt, som og en Del, der resterede udi hans salig Faders Tid, samt gjorde Hove-ri og andet, han mod Husbonden kunde afstedkomme, og aldrig til mig paa Husbondens eller egne Vegne betalt nogen Stedsmaalspenge eller Indfæstning, det bekræfter jeg. Lergrav den 4. gbr. 1690. Peder Andersen, egen Haand.«

Derefter fremlagde Peder Jensen et skriftligt Indlæg, som han selv havde skrevet, og bortset fra enkelte Ord og Sætninger havde det følgende Ordlyd:

»Som jeg underskrevne af velbaarne Hr. Oberst Schwanevede nu søges ved Proces, formedelst jeg mine salige Forældres Gaard haver besiddet siden deres dødelige Afgang og opdraget mine fattige smaa Søskende efter Fuldmægtigen paa Vosborg, Sr. Peder Andersens Henstilling, og udredet af Gaarden kgl. Tyngge, baade af det, som resterer fra mine salige Forældres Tid, og hvad siden hidtil naadigst er paabuden, saa vel som gjort Arbejde (paa Herregaarden) og udredet Landgilden sammen med andre mine Naboer, som den Gaard tjener, saa jeg ikke ved eller formoder noget ærligt Menneske andet skal eller ved Sandhed kan sige, at Gaarden jo findes i bedre Tilstand end i den Tid, mine Forældre ved Døden var afgaaet, formoder derfor ej, at Dommeren mig med nogen Billighed kan tilfinde mig at lide for, hvad der er imod Loven. For kort Tid siden lod Hr. Obersten mig hente til Slottet og lod mig første Døgn opvarte af 2 Mænd, og anden Døgn indsatte han mig i Tyvehullet for derved at tvinge mig til at blive boende som Fæster.

Men jeg vilde ikke bøje mig for Hr. Oberstens Krav, og nu, da han siden uden Grund har stævnet mig for Retten, beder jeg Dommeren for Guds Skyld at betænke min

uskyldige Medfart og frikende mig, saa jeg bliver fri for Stedet efterdags, og jeg min Næring søge, hvor jeg bedst ved og kan.

Forbliver Dommerens skyldigste Tjener.

Vejlstrup den 5. gbr. 1690. Peder Jensen.«

Derefter traadte Mads Poulsen frem i Retten og hævdede, at »Peder Jensen forelagde Sr. Peder Andersens Tilstaaelse, at han haver forundt ham Vejlstup efter hans Forældres Død og den undt og brugt som en Fæstebonde, og nu, da samme Tilstaaelse er efterlevet, da formener han paa Hr. Oberstens Vegne, at Peder Jensen bør forblive ved Stedet, som en ærlig Fæstebonde eigner og anstaar i alle Maader og er herpaa Dom begærendes.«

Herredsfogdens Kendelse lyder saaledes i Uddrag:

»Som Peder Jensen beviser med Sr. Peder Andersens Attest, at han af ham til Gaarden er antaget formedelst sine umyndige Søskende at opføde og fra Betlerstaven at befri, som han og til Dato upaaanket skal have gjort, og deraf ses han ej ved nogen Stedsmaal dertil er forbundet. Det ses ikke, at bemeldte Peder Jensen ved noget Lovmaal vil kunne tvinges til at fæste Gaarden.«

Dermed var Peder Jensen frifunden og kunde rejse, hvorhen han vilde. Det var 1690. Men i Stedet for at finde ham bosat paa en anden Gaard, enten i Sognet eller udenfor, træffer vi ham fremdeles som Fæstebonde paa Vejlstup. Det er helt ubegribeligt; men Herremændenes Magt var jo den Gang næsten ubegrænset, naar det gjaldt deres Forhold til Bønderne, og maaske har Godsejeren til Nørre Vosborg ikke skyet noget som helst Middel for at faa Karlen i sin Magt. Der er naturligvis ogsaa den Mulighed, at Godsejeren har tilbudt ham saa store Fordele, at han frivillig har overtaget Gaarden. Det sidste er vist det sandsynligste; thi da han syv Aar efter forlanger at blive fritaget for Stedet, gør han det med den samme Be-

grundelse som før, nemlig at han ikke har betalt nogen Indfæstning. Han var altsaa stadig en fri Mand, som ikke har indladt sig i noget Fæsteforhold; men han er klar over, at han faar ikke Lov til frivillig at forlade Gaarden. I Mellemtiden er der kommen en ny Ridefoged, Hans Christoffersen, til Vosborg, som han vidste ogsaa var ham imod, og fra hvem han ingen Hjælp kunde vente, naar han skulde drage bort.

Først paa Sommeren 1697 døde Hr. Schwanewede. Nu var Tiden kommen, da Peder Jensen maatte se at komme bort; men uden Rettens Hjælp kunde det næppe ske.

I Maj Maaned 1697 sendte Retten paa Peder Jensens Vegne to Kaldsmænd til Sønder og Nørre Vosborg, som begge havde tilhørt den afdøde Godsejer, for der at indkalde til Tinget dennes Enke »højædle og velbaarne Frue Christentze Dyre med Laugværge samt de højædle Børn med deres Formyndere til at møde førstkommende 9. Juni, 16. Juni, 23. Juni og 30. Juni paa Herredstinget angaaende halve Vejlstrups lovlige Opsigelse, hvilket han til 4. Ting agter at tage beskreven, og talte Kaldsmændene paa Sønder Vosborg først med Ridefogden Hans Christoffersen og paa Nørre Vosborg med en Person ved Navn Iver Michelsen og gav dem samme Kald til Kende.«

Derefter fremkom i Retten Jacob Lauridsen, Ladefoged paa Nørre Vosborg, og fremlagde et skriftligt Indlæg af Fuldmægtig Hans Christoffersen, som søgte at komme Peder Jensen til Livs. Det var stilet til Rettens Betjente. Hans Angreb lød saaledes:

»Saasom Peder Jensen af Vejlstrup haver i Dag otte Dage for Eder til i Dag ladet indkalde min gunstige Husbonde, højædle og velbaarne Frue Christenze Dyre med sin Laugværge samt hendes velbaarne, adelige Børn med deres Formynder for at høre Opsigelse paa halve Vejlstrup til tre Tingdage, og Tingsvinde derefter til fjerde Ting.

Da imod fornævnte Kald og Varsel svarer jeg kortelig, at samme Skifte og Deling efter sal. Hr. Generalmajor endnu ej er kommen til den fuldkomne Endelighed, at vi kan vide, hvis Lod forbemeldte Vejlstrup kan falde udi og tilmed, at Børnene endnu ingen Formyndere har faaet, idet en Del af Arvingerne er uden for Riget og i Kongens Tjeneste. Derfor formener jeg, at Peder Jensen efter Lovens Maade Pag. 35, 12. Artikel og efter Lovens Pag. 462, 7. Artikel først bør bevise, hvorfor han Gaarden vil opsiges, før sligt sker . . . Da Peder Jensen altsaa saadant har forbigaaet, vil jeg formode, at Rettens Betjente herudi bruger deres gode Conduite og samme Kald og Varsel ej antage for gyldig; men mere at tilfinde Peder Jensen :| som sin Gaard agter at ville forlade og dermed ej lovligen omgaar :| at betale en anselig Kost og Tæring til samtlige Medarvinger, hvorpaa jeg en retmæssig og forsvarlig Kendelse er begærendes og beder, at min Skrivelse for Retten maa blive læst og paaskreven.

Jeg forbliver Rettens beredvillige Hans Christoffersen.
Vosborg den 9. Juni Anno 1697.«

Dommen blev udsat; men Peder Jensen fik samme Dag (ved første Ting) Opsigelse paa sin iboende halve Gaard Vejlstrup. Det samme skete ved andet og tredie Ting, og ved fjerde Ting den 30. Juni 1697 fik han endelig udstedt Tingsvidner paa sine Opsigelser af Gaarden, og der var heller ikke nogen mødt for at lægge ham Hindringer i Vejen. Nu kunde han da som en fri Mand forlade sin gamle fædrene Gaard.

Derefter blev han Rytterbonde i Meldgaard i Ulfborg Sogn, en Stilling, der var langt friere og mere selvstændig end en Fæstebondes.

ØDE GAARDE

Under Krigs- og Misvækstaar var der talrige fattige Bønder, som hidtil havde haft vanskeligt ved at klare sig paa deres ofte forsømte og forfaldne Gaarde, men som nu under de ulykkelige Forhold fik deres sidste Knæk og maatte rømme fra Hus og Hjem, da de var ude af Stand til at betale deres Afgifter. Men ogsaa mange velhavende Bønder, som havde haft mere at staa imod med, maatte gaa samme Vej, da de var blevet ødelagte af Krigen.

Da mange af de forfaldne og afbrændte Gaarde ikke kunde faa ny Fæstere, fordi det var haabløst at gaa ind til saa fortvivlede Forhold, fik disse Ejendomme Lov til at passe sig selv. Det vil sige, at de gik ud af Drift og blev lagt helt øde; og da der ikke blev betalt Afgift af dem, var de efter Loven hjemfalden til Kongen.

Det er om saadanne til Kongen hjemfaldne Gaarde, vi i det følgende skal høre.

»Efter kongl. Majestæts Amtmand, højædle og velbaarne Jørgen Grubbe Kaas hans højrespektive Ordre haver vi efterskrevne og underskrevne otte Mænd, nemlig Jesper Jensen i Amtrup, Olluf Nielsen i Selstrup, Christen Poulsen i Olling, Christen Andersen i Paarup, Peder Jensen i Holtum, Niels Nielsen i Gammel Arnborg, Mads Jensen i Havnstrup og Christen Christensen i Svenlund været med Herredsfoged Knud Jacobsen Barfod ved og over efter-

skrevne kongl. Majestæts hjemfaldne Gods og Ejendom efter Amtsskriverens underskrevne Anvisning, eftersom vi til Tinge lovligen optagne og udnævnte er efter ermeldte Ordre til følgende Ejendomme at taksere og sætte for den Billighed, som de kan taale at contribuere og skyldte af.

Da haver vi først været ved en Anpart i Skave i Skar-rild Sogn, som Elle Jørgensdatter frarømte og til Peder Andersen fæst igen, hvis Frihed var ude til 1. Maj 1685, hvorpaa fandtes fire Binding Salshus og fire Binding Ladehus, hvilken Anpart Ejendom, Ager og Eng vi grangiveligen haver overset, og efter vores Granskning syntes vi ikke, at det kan taale at contribuere og skyldte mere end for 2 Tdr. Hartkorn.

Dernæst var vi udi Snebjerg Sogn ved den Bolig, Ma-ren Tommesdatter tilforn iboede, og Las Ollufsen nu be-boer, som haver været afbrændt og nu ikke findes uden seks Binding Salshus med to Kuer (Udskud), hvis Grunde, Ejendom vi i lige Maader og grangiveligen haver overset og efter vores Syning og Granskning synes ikke at kunne taale at contribuere og skyldte mere end for 1 Td. 1. Skp. og 1 Fjerdingkar Hartkorn.

Derefter var vi ved Christen Pedersen i Nybo, hvor fandtes nogle ringere Bygninger, og dets Ejendom haver vi overset og efter vores Granskning synes ikke at kunne contribuere og skyldte videre end for 1 Td. 3 Skpr. og 1 Fjerdingkar Hartkorn. Saa saa vi den halve Boels Ejendom samme Sted, som til Søren Jensen er fæst, og hvorpaa fandtes seks Bindingshus og en Kue, hvis ringe Ejendom vi i lige Maader haver overset, og efter vores Granskning synes ikke at kunne taale at contribuere og skyldte videre end for 3 Skpr. 2 Fjerdingkar Hartkorn.

Derefter var vi ved Nybro Mølle udi Ørre Sogn, som er fæst til Peder Jensen, født udi Træden By i Tørsting Her-red, hvorpaa findes seks Binding Hus nogenledes ved

Magt, og ingen Ejendom til videre end saa meget skarp Rugager Jord, som der omtrent kan saas en 3 Skpr. Korn udi, og saa meget Engbund, at der kan aules en liden Læs Høe paa.

Til sidst besaa vi forskrevne Møllens Redskab, som var ganske brøstfældig, og en stor Bekostning vil gøres, om det skal svare til nogen Udgift, saa Stenene er ganske forløben og nogle Steder med Skaar er indlagt, og ellers er Træværket, Vandværket og Indværk ganske fordærvet og forhutlet, saa vi synes, at samme Mølle skulde have en 6 Aars Frihed, om den skulde forfærdiges, og efter vores Skønning synes os, at samme Mølle kan ikke taale, naar den bliver forfærdiget, aarligen uden 4 Tdr. Miellskyld og efter dets Hartkorn at contribuere, hvilke forskrevne vi grangiveligen haver overset og det retteste, som vi kunde skønne, taxeret og vores forermeldte højeste respektive Ordre udi al pligtskyldig Underdanighed efterlevet, testerer vi med vores egen Hænder eller tvende Bogstavers Mærke har underskrevet, og vil det ydermere confirmere, om begæres, og Behov gøres.

Nybro Mølle d. 20 Octobris, Anno 1685.

Knud	Jesper	O. N. S.	C. P. S.
Barfoed	Jensen	Peder	Niels
Jacobsen		Jensen (Eg. Hd.)	Nielsen (Eg. Hand)
Christen	Andersen	Mads Jensen	Christen
Egen Hand		Egen Hand	Christensen.«

Med Undtagelse af Mads Jensen og Christen Christensen kender vi udmærket de syv andre Mænd. Vi har ofte truffet dem ved forskellige Lejligheder. De hørte til Herredets mest kendte Mænd. De var ansete, paalidelige og velhavende Bønder, og det var nok derfor, at Retten havde udtaget dem til at foretage den ret store Synsforretning.

Skildringen af de forskellige Personer vil altid blive ensidig, naar Oplysningerne udelukkende stammer fra Retsprotokollerne; thi paa Herredstinget er det de daarligste Sider ved et Menneske, som kommer frem, medens de fordelagtige forbliver i Mørket.

Man hører ofte den Bemærkning om Retsprotokollerne, at det er nogle uhyggelige Bøger, som kun handler om Forbrydere; men det er en stor Misforstaaelse. Det er selvfølgelig rigtigt, at der fortælles om de store Lovovertrædere som Mordere, Bedragere, Voldsmænd, Drabsmænd, Tyve m. fl.; men deres Sager fylder — efter min Erfaring — en forholdsvis lille Plads, medens de øvrige Ting er af mindre alvorlig Art, og mange Sager ender med Forlig.

Langt de fleste af de mange Bønder, som mødte op i Retten, var velagtede og lovlydige Folk. Og næppe har der været en Bonde, som ikke mindst een Gang i sit Liv har været paa Herredstinget, om ikke for andet saa for at vidne i en Sag.

Vi skal her nævne enkelte af de utroligt mange Sager, som vi træffer i Retsprotokollerne.

Der var angaaende: Trætte mellem Bonde og Herremand, Mark- og Skelstrid, Arvestrid, Pengeforhold, Ejendomsstridigheder, Bønder forsiddet deres Gaarde, Herremanden overfalder sin Fæster, Misvækst, Sandflugt, Ildsvaade, Hedebrande, Overfald, Ulve, Lyngran, Skattesager, »øde Gaarde«, Selvejergods, Bondeskyld, Lovbud af Gaarde, Afgifter til Godsejeren, Restancer, Krigsforhold, Tiender, Mark- og Gaardsyn o.s.v.

Det er kun ubetydeligt, hvad vi i Dag ved om den enkelte Bondes Liv og Færd i 1700erne og 1600erne og længere tilbage i Tiden; men den Dag, Retsprotokollernes Indhold kommer frem i Lyset, da bliver Forholdet et helt andet. Heldigvis er det et Spørgsmaal, som vore dygtige Arkivfolk er vaagne overfor.

KILDEHENVISNINGER

- ¹ Salmonsens Leksikon, sidste Udgave (G.H.), Side 917, Delefoged. Endnu 1692 har Herningholm Delefoged. Se Hammerum Herreds Tingbog for 13. August 1692.
- ² Kirkestolestrid i Gjellerup Kirke, 16. Jan. 1619. V. Landstings Dombog.
- ³ Kronens Skøder, 1 B., S. 15. Danske Magazin, 4. R. 4. B., S. 375.
- ⁴ Lundenæs Lens Jordebog, 1498.
- ⁵ Viborg Landstings Dombog C, 16. Jan. 1619.
- ⁶ Viborg Landstings Dombog C, 1617, S. 339.
- ⁷ P. Stavnstrup: Herningholms Historie, S. 21-45.
- ⁸ P. Stavnstrup: Herningholms Historie, S. 46-70.
- ⁹ P. Stavnstrup: Herningholms Historie, S. 55.
- ¹⁰ P. Stavnstrup: Herningholms Historie, S. 57.
- ¹¹ P. Stavnstrup: Herningholms Historie, S. 57-58.
- ¹² Viborg Landstings Dombog C, 1617, Fol. 339.
- ¹³ Se 12.
- ¹⁴ Viborg Landstings Dombog C, 1616, Fol. 103.
- ¹⁵ P. Stavnstrup: Den gamle Højadel paa Herningholm, S. 71-83.
- ¹⁶ Viborg Landstings Dombog C, 1617, Fol. 338-39.
- ¹⁷ Viborg Landstings Dombog C, Lørdag den 16. Juni 1618, 30. Januar 1619.
- ¹⁸ Viborg Landsting: Irettelagte Dokumenter, 1600-1667.
- ¹⁹ Viborg Landstings Dombog C, 1618, 14. Marts, 1619, 16. Jan.
- ²⁰ Viborg Landstings Dombog C, 1619, Fol. 227.
- ²¹ Viborg Landstings Dombog C, 1622, Fol. 378.
- ²² Viborg Landstings Dombog C, 1624, Fol. 559 b.
- ²³ Viborg Landstings Dombog C, 1624, Fol. 56 b.
- ²⁴ Viborg Landstings Dombog C, 1617, Fol. 105.
- ²⁵ Viborg Landstings Dombog C, 1618, Fol. 163, 417, 427 b.
- ²⁶ Bølling Herreds Justitsprotokol 1749, Fol. 68. Heri to Sager fra 1579 og 1630.
- ²⁷ Viborg Landstings Dombog C, 1624, Fol. 67 b.

- ²⁸ Viborg Landstings Dombog C, 1625, Fol. 620, 621.
- ²⁹ Lundenæs Lens Regnskaber, 1653 med Bilag, Rigsarkivet.
- ³⁰ Viborg Landstings Dombog C, 1637, 27. September.
- ³¹ Viborg Landstings Dombog C, 1647, 8. December.
- ³² Viborg Landstings Dombog C, 1651, Fol. 21.
- ³³ Lundenæs Lens Jordebog, 1660-1661, Rigsarkivet.
- ³⁴ Matrikelen over Lundenæs Amt 1688, for Rind og Gjellerup Sogne.
- ³⁵ Krigsstyr 1677. Amtsregnskaberne, Rigsarkivet.
- ³⁶ Matr. for Lundenæs Amt 1688 for Sognene: Rind, Gjellerup og Assing.
- ³⁷ Lundenæs Amts Kontributionsregnskaber for 1677-81. Rigsarkivet.
- ³⁸ Hammerum Herreds Justitsprotokol 1. April 1699, 7. December 1709.
- ³⁹ Ekstraskattemandtal for 1678 i Amtsregnskaberne, Rigsarkivet.
- ⁴⁰ Landstingets Panteprotokol for 14. September 1681.
- ⁴¹ Hammerum Herreds Tingbog, 27. November 1697.
- ⁴² Hammerum Herreds Tingbog, 20. April 1695.
- ⁴³ Hammerum Herreds Tingbog, 26. Maj 1702.
- ⁴⁴ Hammerum Herreds Tingbog, 29. Juli, 2. August 1702.
- ⁴⁵ Ulfborg-Hind Herreds Justitsprotokol 2. og 6. Juni 1697.

Hvor intet nærmere er opgivet, findes Kilden i Landsarkivet, Viborg.

NAVNELISTE

- Andersdatter, Maren, Langelund, 49.
- Andersen, Christen, Paarup, 87.
- Christen, Brogaard, Tjerring, 27.
 - Clemend, Rind, 73.
 - Peder, Ridefoged, Nr. Vosborg, 80.
 - Peder, Skave, 88.
 - Peder, Burgaard, 50.
 - Rasmus, 73.
- Askov, Gravers Jensen, 46.
- Barfoed, Jacob Mortensen, Herredsfoged, Bjødstrup, 25, 67.
- Knud, Herredsfoged, 87.
 - Morten Jacobsen, Hagelskjær, 25.
- Bertelsen, Bertel, Vejlstrup, Ulfborg, 80.
- Jens, Vejlstrup, Ulfborg, 80.
 - Knud, Birk, Gjellerup, 24.
 - Peder, Ovsgaard, Nørre Nisum, 33.
- Blok, Christen, Øster Høgild, Rind, 72.
- Buchvald, Iver von, Rybjerg, 45.
- Christensdatter, Birgithe, Langelund, 49.
- Maren, Langelund, 49.
- Christensen, Bendt, Storgaard, 63.
- Christen, Svenlund, 87.
 - Christen, Bækbo, 45.
 - Claus, Store Nørrelund, Ejstrup, 76.
 - Jacob, Kjærgaard, 17.
 - Houli, Gammelgaard, 45.
 - Jens, Lundenæs, 61.
 - Jens, Skafsgaard, Nr. Nisum, 33.
 - Jens, Lambæk, 45.
 - Jens, Ø. Høgild, Rind, 78.
 - Mads, Lille Nørrelund, Ikast, 76.
 - Morten, Ikast, 71.
 - Niels, Skaarup, 61.
 - Niels, Lille Langelund, 49.
 - Niels, Holmgaard, 44.
 - Palle, 74.
 - Peder, Store Nørrelund, Ejstrup, 76.
 - Peder, Gjellerup, 68.
 - Peder, Nørre Søby, Rind, 64.
 - Peder, Lillelund, Herning, 18.
 - Peter, Prokurator, Hindsel, 22.
 - Peder, Vesterager, 61.
- Christen i Bøgeskov, Ikast, 76.
- Christen Smed, Vognbjerg, 40.

- Christoffersen, Anders, Salling, 74.
 — Hans, Sdr. Vosborg, 85.
 — Knud, Smollerupgaard, 30.
- Clemendsen, Mogens, Arnborg, 50.
 — Peder, Hesselbjerg, 28.
- Dal, Povl, Hiuf, 45.
- Degnbol, Erich Christensen, 46.
- Dinesen, Lars, Karsbech, 40.
- Dyre, Christentze Fru, Nørre og Sønder Vosborg, 85.
- Else Huskone, Hover, 37
- Eskesen, Jens, 35.
 — Lavrids, Lindvig, Borris, 62.
- Gjødesen, Maren, Langelund, 51.
- Godsman, James, Tanderup, 74.
- Graversen, Jens, Sønderager, 21.
 — Morten, Sønderager, 21.
- Grim, Hr. Mogens, Præst, Skjern, 42.
- Hansen, Hr. Jens, Præst, Dejbjerg, 42.
 — Jens, Tredie, 42.
 — Jesper, Bjøl, 63.
 — Hr. Niels, Sdr. Lem, 42.
 — Niels, Søndergaard, 46.
- Ibsen, Niels, Birk, Gjellerup, 23.
- Jacobsen, Jens, Højris, 29.
- Jensdatter, Kirsten, Langelund, 49.
 — Kirsten, Nørre Søby, 64.
- Jens Hr., Præst, Hover, 35.
- Jensen, Frands, Bjødstrup, 49.
 — Gyde, Langelund, 48.
 — Jens, Vester Høgild, 78.
 — Jesper, Amtrup, 87.
 — John, Ved Kirken, 45.
 — Jesper, Søndergaard, 46.
 — Josva, Langelund, 48.
- Jensen, Las, Nørre Søby, 64.
 — Hr. Lave, Præst, Stavning, 42.
 — Lavrids, Skindbjerg, Dejbjerg, 61.
 — Mads, Havnstrup, Snejbjerg, 87.
 — Marquar, 38.
 — Mickel, Hammerum, 28.
 — Niels, Bjødstrup, 50.
 — Niels, Refstrup, 61.
 — Niels, Hesselaa, 65.
 — Olluf, Laugstrup, 37.
 — Peder, Lem Bjerg, Sdr. Lem, 42.
 — Peder, Vester Høgild, Rind, 76.
 — Peder, Vejlstrup, Ulfborg, 80.
 — Peder, Holtum, 87.
 — Peder, Nybro Mølle, 88.
 — Peder, Paa Bjerget, 45.
 — Søren, Nybo, 88.
- Jepsdatter, Zitzel, Vognbjerg, 39.
- Jeppesen, Niels, Lillelund, 19.
- Jepsen, Anders, Fastrup, Gjellerup, 19.
 — Jens, Lambæk, Sdr. Lem, 45.
- Jespersen, Christen, Langelund, 48.
- Juel, Jomfru Maren, Rybjerg, 44.
- Juelsen, Simon, Kjærgaard, 44.
 — Lars, Kjærgaard, 44.
- Justesen, Jens, Hedegaard, 40.
 — Marquar, Øster Lem, 35.
 — Niels, Birk, Gjellerup, 21.
- Jørgensdatter, Ellen, Skave, 88.
- Jørgensen, Anders, Videbæk, 61.
 — Peder, Delefoged, Bjødstrup, 77.

- Kaas Grubbe, Jørgen, Amtmand, 87.
- Knudsen, Christen, Toftebund, 23.
 — Christen, Balle, 33.
 — Niels, Borgmester, Vejle, 54.
- Langelund, Jens Christensen, Bjodstrup, 27.
- Laskone, Edel, Fastrup, 24.
- Lassen, Christen, Halby, 35.
 — Eskild, 35.
 — Jens, Østerby, 35.
 — Knud, Linde, 15.
 — Kristen, Linde, 15.
 — Visti, Bindesbøl, Oddum, 63.
- Lavridsen, Peder, Præst, Hvalsø, 70.
 — Søren, Holt, 78.
- Lykke, Jacob, Tanderup, 22.
 — Jørgen, Herningsholm, 16.
- Madsdatter, Anne, Hedegaard, 41.
 — Johanne, Kirke Hvalsø, 69.
- Madsen, Christen, Kjærgaard, 45.
 — Jens, Hesselbjerg, 63, 68.
 — Mads, Tarm, 63.
 — Niels, Hindhede, 45.
 — Niels, Brændgaard, 21.
 — Niels, Kolding, 69.
- Marcussen, Peder, Kolstrup, 45.
- Marcussen, Søren, Faurby, 45.
- Maltessen, Thomas, Tanderup, 19.
- Marquarsen, Søren, Faurby, 42.
- Michelsdatter, Maren, Lillelund, 19.
- Michelsen, Iver, Nr. Vosborg, 85.
 — Las, Finderup, 61.
 — Niels, Birk, 11.
 — Peder, Kollund, Rind, 78.
 — Villads, Raabjerg, 61
- Mogensen, Christen, Blæsbjerg, 33.
- Mortensen, Christen, Kjærgaard, 45.
 — Christen, Balling By, 36.
 — Jens, Nørum, 28.
 — Niels, Hagelskjær, 28.
 — Niels, Paa Bjerger, 45.
 — Peder, Kolstrup, 35.
 — Peder, Damgaard, 46.
- Mouritsen, Peder, Ved Kirken, 45.
 — Mourits, Lambæk, 45.
- Munk, Ide, Sønder Byskov, Nr. Nisum, 31.
 — Magdalene, Herningsholm, 12.
- Møller, Hendrich, København, 56.
- Nielsdatter, Birgithe, Hesselbjerg, 28.
 — Maren, Hagelskjær, 25.
 — Sidsel, Birk, 24.
- Nielsen, Anders, Lambæk, 45.
 — Christen, Kolding, 36.
 — Christen, 42.
 — Christen, Nørgaard, 61.
 — Jens, 11-30.
 — Jens, Brunsgaard, 31.
 — Jens, Delefoged, Nørum, 48.
 — Las, Søby, 68.
 — Mads, Lambæk, 45.
 — Mads, Nærild, 55.
 — Mads, Kirkegaard, 61.
 — Michel, Birk, 11.
 — Niels, Gammel Arnborg, 73.
 — Niels, Gammel Arnborg, 87.
 — Olluf, Selstrup, 87.
 — Peder, Hedegaard, 45.
 — Peder, Dal, 62.
 — Poul, Præst, Rind, 71.
- Niels i Hedegaard, Ikast, 76.

- Nielskone, Anne, Birk, 11.
 — Ingeborg, Vejle, 54.
- Ollufsen, Christen, Sønderby, Foged, 61.
 — Jens, Langelund, 49.
 — Las, Snejbjerg, 88.
 — Niels, Hedegaard, 45.
- Pallesen, Jens, Vanting, 74.
- Pedersdatter, Ane, Ø. Høgild, 72.
 — Anne, Vejlstrop, 80.
- Pedersen, Christen, Store Borum, 31.
 — Christen, Lundgaard, 33.
 — Christen, Lambæk, 45.
 — Christen, Østerby, 36.
 — Christen, Nybo, 88.
 — Jens, Foged, Lønborg Bispegaard, 56.
 — Jens, Nr. Søby, senere V. Høgild, 64-79.
 — Jon, Gammelgaard, 45.
 — Niels, Hykkelbjerg, 42.
 — Niels, Hykkelbjerg, 45.
 — Niels, Hykkelbjerg, 63.
 — Peder, Bjerregaard, 61.
 — Peder, Rybjerg, 46.
 — Søren, Lille Borum, 31-33.
 — Thomas, Hiuf, 45.
- Poulsen, Christen, Olling, 87.
 — Mads, Overlund, 82.
- Qualen, Josva von, Herningsholm, 12.
- Qvitzou, Erich, Tanderup, 74.
- Rantzau, Gert, Herningsholm, 18.
- Rasmussen, Paaske, Sønder Lem, 34-42.
- Redtz, Peiter, Rentemester, 61.
- Rindschatt, Sigfred von, Herningsholm, 13.
- Rytter, Olluf, Kappel, 31.
- Sandbjerg, Ulrich, 50.
- Schwanvede, Frands von, Nr. Vosborg, 81.
- Sested, Jacob, Herningsholm, 17.
- Sibasten, Christen, Andbæk, 45.
- Slotzter, Christoffer, Smed, Herningsholm, 14.
- Smed, Søren Sørensen, Brunsgaard, 31.
- Spend, Jens, Kalbore, 33.
- Svendsen, Christen, V. Høgild, 79.
- Svenningsen, Niels, Nørum, 28.
- Sørensen, Jens, Dalager, 61.
 — Jens, Kirke Hvalso, 69.
 — Knud, Tredie, 46.
- Sørenskone, Kirsten, Gadgaard, 41.
- Therkildsdatter, Johanne, Birk, 23.
- Thomasdatter, Maren, Snejbjerg, 88.
- Thomsen, Christen, Tanderup, 21.
- Thygesen, Laurids, Skaarup, 39.
- Toft, Peder Jensen, Hiuf, 45.
- Torbens Kone, Pig Husted, 40.
- Wedel, Niels Madsen, Kolding, 69.
- Villadsen, Jens, Sønder Byskov, 31.
 — Jens, Hedegaard, 36.
 — Jens, 42.
 — Peder, Hedegaard, 37.
 — Søren, Gadgaard, 41.
- Villumsen, Niels, Søndergaard, 46.
 — Niels, Bækbo, 47.
- Vind, Kristen, 14.

